

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Lenka Moravcová

Problémy výchovné práce s mladistvými pachateli trestné činnosti

Educational work problems with juvenile criminality offenders

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat Doc. PhDr. Jaroslavu Kot'ovi za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 24.07. 2009

.....
Lenka Moravcová

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá problematikou výchovně pedagogické činnosti s mladistvými jedinci, umístěnými ve výkonu trestu odnětí svobody. Z hlediska penitenciárního procesu se zabývá faktory, jež omezují odborné zacházení a vlivem výchovně vzdělávacích aktivit na tuto specifickou skupinu. Zjištěné poznatky napomohou proniknout do problematiky cíleného výchovného působení na mladistvé odsouzené v průběhu jejich uvěznění včetně úskalí s tím spojených a poskytnout rámcový přehled o aktuálním stavu souvisejícím s touto oblastí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Mladistvý, odsouzený, odborní zaměstnanci, penitenciární pedagogika, penitenciární péče, programy zacházení, vzdělávací aktivity, prizonizace, převýchova, výkon trestu odnětí svobody.

ANNOTATION

Diploma thesis is focused on educational work with juvenile offenders who are sentenced to execution of punishment. From a penitentiary point of view it is concerned with factors which are hindering the educational treatment and the influence of the educational activities on this specific group. Facts established by inquiry should clarify the educational issues with juvenile offenders during their detention with the inclusion of difficulties and give an overview about the related actual sphere of problems.

KEY WORDS

Juvenile, inmate, specialists, penitentiary pedagogy, penitentiary care, treatment programs, educational activities, prisonisation, reeducation, execution of punishment.

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	9
1 PENITENCIÁRNÍ PEDAGOGIKA	9
2 PŘEVÝCHOVNÝ PROCES.....	10
3 LEGISLATIVA.....	14
3.1 Zákon č. 293/1993 Sb.	14
3.2 Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb.....	15
3.3 Zákon č. 169/1999 Sb.	15
3.4 Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.....	15
3.4.1 <i>Diferenciace mladistvých odsouzených</i>	16
4 SPECIFIKA VĚZEŇSKÉ POPULACE	18
5 PROGRAM ZACHÁZENÍ	22
6 SOUČASNOST VÝCHOVNĚ PEDAGOGICKÝCH TRENDŮ	26
6.1 Program Vězeňské služby zaměřený na problematiku snižování násilí mezi mladistvými odsouzenými	31
PRAKTICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE	35
7 SONDA DO PROBLEMATIKY ZABÝVAJÍCÍ SE ÚSKALÍMI VÝCHOVNĚ PEDAGOGICKÉ PRÁCE A JEJÍHO Vlivu NA MLADISTVÉ ODSOUZENÉ PO PROPUŠTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	35
7.1 Hypotézy	36
7.2 Metodologie	36
7.2.1 <i>Výběr zkoumaného souboru</i>	36
7.2.2 <i>Metody</i>	42
7.2.3 <i>Průběh a výsledky šetření</i>	43
7.2.4 <i>Analýza a interpretace získaných dat</i>	44
7.2.5 <i>Vyhodnocení hypotéz</i>	63
7.3 Závěr šetření	65
8 DISKUZE K ZÁVĚRU ŠETŘENÍ.....	68
ZÁVĚR	70
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	72
PŘÍLOHA.....	74

ÚVOD

V průběhu vývoje lidského jedince než se z něho stane kulturní bytost schopná fungovat ve složitém systému lidské společnosti by si měl osvojit nejen předpokládané mužské a ženské role, ale i zákonné, mravní normy a pravidla dané společností, které by se měl naučit respektovat a dodržovat pokud nechce podstoupit sankce, jež vyplývají z jejich porušení. Systém sankcí neboli trestů je zakotven v trestním právu, které „pod pohrůžkou trestů, stanovuje s ohledem na povahu spáchaného trestného činu ukládání a výkon trestů a ochranného opatření.“¹ V průběhu výkonu trestu odnětí svobody by mělo dojít k pozitivní úpravě nežádoucích vzorců chování v souladu s normou a podpoře sociálních dovedností, jež umožní úspěšné znovuzачlenění do společnosti. Uvedené povinnosti či úkoly zabezpečují organizační jednotky Vězeňské služby České republiky (dále jen „Vězeňská služba“), jimiž jsou věznice a vazební věznice. Vzhledem ke skutečnosti, že jsem zaměstnancem Vězeňské služby, rozhodla jsem se na základě praktických poznatků a zájmu týkající se specifík penitenciární² péče zaměřit svou diplomovou práci na marginální část odsouzených, v poměru ke stávající vězeňské populaci, u níž lze z pedagogického i teoretického hlediska dosáhnout trvalejších pozitivních změn v chování. Jedná se o jedince ve věkové kategorii od 16 do 18 let (tzv. mladiství), kteří jsou umístěni ve výkonu trestu odnětí svobody a problematiku související s jejich výchovnou činností.

Cílem diplomové práce bude analyzovat stav a vliv odborného zacházení u mladistvých osob, realizovaného prostřednictvím výchovně vzdělávací činnosti, zařazených ve vybraných věznicích k výkonu trestu odnětí svobody. Snahou bude upozornit nejen na možné překážky vyskytující se v penitenciárním procesu, ale i případné rozdíly v názorech a postojích obou zúčastněných stran (mladiství odsouzení, vybraní odborní zaměstnanci).

¹ § 2 zákona č. 140/1961 Sb., Trestní zákon

² Pozn. Pojmem penitenciární se označuje to, co se týká vězeňství, zacházení s odsouzenými. Používá se především v případech, kdy je třeba zdůraznit, že podstatou věznění není jen samotná represe, tj. tvrdé zacházení, avšak i náprava, reedukace, resocializace.

MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005, s. 61. ISBN 80-7368-002-5.

Struktura práce je tradičně členěna do dvou základních částí, teoretické a praktické. Teoretická část zahrnuje rozbor a poznatky získané analýzou právních předpisů, odborné literatury zabývající se problematikou penitenciární péče, penitenciární pedagogikou ve vztahu k zacházení včetně současných výchovně pedagogických trendů realizovaných v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.

Praktická část je popisem realizace šetření, které zjišťuje odlišnosti ve vnímání obou skupin (mladiství odsouzení, vybraní odborní zaměstnanci) participujících na výchovně vzdělávacím procesu v rámci výkonu trestu odnětí svobody a jeho vlivu na uspořádání života po propuštění na svobodu u mladistvých včetně faktorů vstupujících do tohoto procesu. Pro tyto účely byly použity explorační metody, dotazník, rozhovor a metoda obsahové analýzy.

Získané poznatky této práce by měly poskytnout náhled na danou problematiku v širších souvislostech, případně je využít při tvorbě dalších preventivních a výchovných programů.

TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

1 PENITENCIÁRNÍ PEDAGOGIKA

Penitenciární pedagogika je pedagogická disciplína, jež patří do skupiny speciálních pedagogik. Zabývá se výchovným působením na vězněné osoby. Název této pedagogické disciplíny není v odborné literatuře jednotný. Z tohoto důvodu se lze setkat s termíny např. kriminální pedagogika, nápravně pracovní pedagogika, pedagogika výkonu trestu, pedagogika odsouzených či forenzní pedagogika.³

Zabezpečení penitenciárního výchovného působení se v praxi realizuje prostřednictvím programu zacházení⁴, jež by měl zohlednit osobnostní specifika daného vězně a zvolit adekvátní formy a metody pro úpravu, případnou eliminaci nekorektních vzorců chování dle platných norem společnosti. Stanovené postupy výchovného zvládnutí specifického problému se pravidelně vyhodnocují a zároveň dochází k ověřování efektivity stanoveného programu zacházení.

Penitenciární pedagogiku lze tedy charakterizovat jako aplikovanou vědní disciplínu, zabývající se odborným zacházením na vězněné osoby v oblasti výchovného působení, v jehož průběhu by mělo dojít k nápravě či úpravě nežádoucích vzorců chování v souladu se sociální normou. Jako prostředek nápravy využívá a vytváří metody a formy specifické pro tuto oblast, jež vyhodnocuje a ověřuje efektivitu stanoveného postupu programu zacházení.

V souvislosti s ověřováním efektivity stanoveného postupu u vězněných osob musím konstatovat, že tato fáze z hlediska dlouhodobě zaměřených výzkumů na realizaci stávajících programů zacházení v porovnání s recidivou u zkoumaných jedinců, v současné době v českém vězeňství absentuje.

³ MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003, s 50. ISBN 80-7042-256-4.

⁴ viz kapitola č. 5.

2 PŘEVÝCHOVNÝ PROCES

Převýchovný proces začíná okamžikem umístění do speciálního výchovného zařízení, kterým je v tomto případě vězení. Jedná se o proces, v jehož průběhu by mělo dojít prostřednictvím cíleně zaměřené speciálně pedagogické činnosti k úpravě, případně eliminaci nekorektních vzorců chování, jejichž projevy byly v rozporu s normou dané společnosti. Na kýžené efektivitě, ve formě žádoucího sociálního chování se však podílí celá řada faktorů, z nichž se jako nejdůležitější jeví délka celkového výchovně vzdělávacího působení, poněvadž krátkodobé intervence nelze z hlediska konečné přestavby osobnosti jedince považovat za účinné.

Základní znaky převýchovného procesu rozděluje Slomek⁵ následujícím způsobem:

- *zaměření na přetváření nežádoucích vlastností (či jejich úplnou eliminaci),*
- *složitost a provázanost vnitřních a vnějších vlivů (při nerespektování = výchova mělká a neadekvátní záměrům) – věk, doba umístění, situace v době umístění, úroveň a kvalita pracovníků, systém práce v zařízení, rodiče a jejich ovlivňování,*
- *potřeba maxima informací o jedinci s poruchami chování (v obecně vývojovém i specificky patologickém slova smyslu), zmapování jeho dosavadních zkušeností (často má širší spektrum zkušeností a ovládá řadu kamuflujících způsobů jednání, nežli je běžné),*
- *socializační dimenze – jde především o výchovu pro život mezi lidmi, život ve společnosti,*
- *nelze uspěchat, urychleně realizovat – jde o proces dlouhodobý,*
- *převýchova je dvoustranný či mnohostranný proces (dítě – vychovatel až spoluobčan),*
- *převýchovou vzniká nová kvalita – nový návyk, postoj, pozitivně se mění charakterové vlastnosti (obezřetné hodnocení je nutné).*

Z uvedeného vyplývá, že se nejedná o jednorázový etapový proces, ale o dlouhodobé působení, jehož etapy dělí uvedený autor⁶ na následující fáze:

- *seznamování jedince s požadavky (mimořádný vliv zde sehrává úroveň motivace a způsob komunikace) – v zařízeních bývá charakterizováno jako vstupní fáze (adaptační fáze),*

⁵ SLOMEK, Z. *Speciální pedagogika – etopedie-sylabus*. České Budějovice : Zdravotně sociální fakulta JU, 2006, s. 17- 18.

⁶ Tamtéž, s. 14 – 15.

- *realizace požadavku v přímé praktické činnosti – zahájení tvorby nových návyků (jasné pokyny, vyžadování plnění režimových záležitostí, stanovení povinností, jednotnost nároku),*
- *důsledného uplatňování individuálních přístupů v procesu vysvětlování, přesvědčování (ověření validnosti projevu svěřence je nezbytné – vnější prezentace nemusí být projevem souhlasu a dokladem přesvědčenosti),*
- *vnitřního přijetí požadavku svěřencem (dosažení této etapy je ovlivněno řadou okolností jako jsou věk, doba zahájení převýchovy z hlediska dosavadní fixace nevhodných způsobů jednání, zkušenostní úroveň, vztahové záležitosti atd.).*

Podstata převýchovy tak spočívá v resocializaci a úpravě nekorektních vzorců chování v souladu se sociální normou. Resocializace je spojena se socializací, v jejímž procesu si člověk pomocí sociálního učení osvojuje sociální dovednosti a znalosti potřebné k tomu, aby se z něho stal jedinec schopný fungovat v souladu s normami dané společnosti. Jedná se tedy o proces v jehož průběhu by mělo dojít odstranění nevhodného sociálního chování a opětovnému začlenění do společnosti. V tomto kontextu je nutné podotknout, že pojem resocializace se v dnešní odborné literatuře nahrazuje pojmy terapie a korekce vzorců chování.

Metody převýchovné práce vychází z psychologických disciplín, z psychiatrie, sociologie, kriminologie, penologie a řady dalších. Využitelnost je především v modifikační rovině. Použité metody pomáhají plnit základní cíl převýchovy, dosažení maximálního stupně sociální integrace, resocializace. V penitenciárním procesu se využívá metod souvisejících s touto oblastí čili metod etopedických, jež se zabývají výchovně vzdělávacím procesem sociálně narušených, obtížně vychovatelných jedinců. V této souvislosti Slomek⁷ uvádí především zejména následující metody:

- reedukace
- kompenzace
- rehabilitace

⁷ SLOMEK, Z. *Speciální pedagogika – etopedie-sylabus*. České Budějovice : Zdravotně sociální fakulta JU, 2006, s.18.

REEDUKACE

Obecně jde o působení, které je zaměřené na problémovou oblast, na její pozitivní ovlivňování, rozvíjení nebo posilování žádoucích jevů. V etopedii se rozumí způsoby odstraňování negativních jevů, které se týkají dosavadního života jedince (nejen osobnostní formativní okolnosti, ale i motivační činitelé, podněty jež vedly k defektnímu jednání). Zároveň je reedukace zaměřena na **novou** orientaci, nové hodnotové vnímání, na pozitivní aktivitu, jejímž cílem v etopedii je **plná** resocializace, tzn. odstranění defektivy i postižení, je-li rázu sociálního.

KOMPENZACE

Pod tímto pojmem se rozumí **nahrazení či vyrovnaní**. Této metody lze využít i tehdy, nebyly-li reedukační postupy účinné nebo je nebylo možno vhodně zařadit např. z důvodu stupně postižení. Tato skutečnost platí ve speciální pedagogice obecně. Metoda kompenzace je v etopedických postupech vlastně jednou z dílčích metod reedukačního typu. Jedná se o **náhradu** původního patologického prostředí prostředím novým, více odpovídajícím cílům (prostředí náhradní rodiny, prostředí výchovného ústavu), **odstranění** či zmírnění citové chudosti, nedostatku citových podnětů nebo málo rozvinutých citových vztahů, **přeměnu** sociálně patologické činnosti (jednání) v pozitivní a společensky prospěšnou.

Kompenzace je tedy nutnou součástí bez níž nemůže úspěšně proběhnout převýchova patologických jedinců, u kterých selhala reedukace.

REHABILITACE

Rehabilitací se obecně rozumí působení celostního charakteru (na celou osobnost), máme na mysli úpravu prostředí, vztahu, možné společenské a pracovní začlenění. Jde o přípravu obtížně vychovatelného (v závěrečné fázi převýchovné práce) na **vstup** mezi „nepostiženou“ populaci. Mezi hlavní cíle rehabilitačního postupu patří vyhledání optimálního pracovního zařazení. Tuto okolnost výrazně ovlivňují možnosti sítě profesních institucí v rámci výkonu ústavní, či ochranné výchovy (četnost nabídky v kontextu s postupem resocializace). Dílčí překážkou účinnější výslednosti při používání rehabilitačních postupů je určitá izolovanost speciálních výchovných zařízení (místo i systém vnitřní práce), která je řešena obzvláště rozvojem kontaktu s okolím, vytvářením modelových situací, tréninkem ve smyslu řešení náročnějších situací, nově pak i realizací některých činností ve spolupráci

s běžnými typy škol a školskými zařízeními. Možnost užití rehabilitačních metod je ovlivněna skutečností včasného, či pozdního zahájení převýchovné práce (evidentní vliv terénních nedořešeností, prolongace postupu příslušných orgánů, pozdní avizace problému apod.).

Obecně znamená obnovení původního stavu, souhrn činností zaměřených na zmírnění handicapu. Je charakterizována snahou o převýchovu jedince v návaznosti na znovuzачlenění.

Uvedené metody se v penitenciární péči uplatňují prostřednictvím terapeutických prostředků, vycházejících z odborné diagnostiky (pedagogické, psychologické a sociální posouzení), na jejímž základě se vytváří reedukační program tzv. program zacházení. Shodně s Fischerem⁸ mám za to, že *„je důležité a v penitenciární praxi efektivní, využívat i další metody, jako je **obsahová analýza produktů činnosti** jednice ve výkonu trestu odnětí svobody a **znalost individuální účinnosti odměn a trestů**, neboť v praxi přináší velmi cenné poznatky. Současně velmi jedinečnou je **obsahová analýza osobní korespondence odsouzeného, jako forma nalezení individuálního přístupu k jednotlivci samotnému.***“

⁸ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně, 2006, s. 94. ISBN 80-7044-772-9.

3 LEGISLATIVA

Zacházení se specifickými skupinami vězněných osob včetně jejich práv a povinností je legislativně upraveno ve dvou rovinách, mezinárodní a národní. Mezinárodní úroveň zahrnuje celou řadu pravidel a úmluv, jež stanovují příslušné evropské instituce např. Organizace spojených národů, Rada Evropy, apod. Uvedená ustanovení mají zpravidla doporučující charakter, tudíž není povinností členských států evropských organizací implementovat jejich náležitosti do národních legislativních rámců, avšak předpokládá se jejich dílčí začlenění a dodržování. Naopak národní úroveň zahrnuje legislativní rámec, platný pro danou společnost, který stanovuje sankce v případě spáchání trestného činu. V českých podmínkách se jedná o trestní zákon, s nímž souvisejí i další zákony, předpisy a vyhlášky upravující podmínky odnětí trestu svobody.

Problematika vztahující se k českým podmínkám penitenciární péče u skupiny mladistvých vězněných osob, je mimo výše uvedené zákonné normy povinna zohledňovat i odlišné úpravy např. školský zákon, jelikož se jedná o věkově specifickou skupinu s nutným požadavkem ukončení povinné školní docházky. Z právního hlediska se tedy jedná o velice rozsáhlou oblast, z níž pro účely této práce budou dále uvedeny pouze vybrané legislativní normy a jejich některá ustanovení, upravující problematiku mladistvých vězněných osob nacházejících se ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.

3.1 Zákon č. 293/1993 Sb.

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby ukládá v § 26, odst. 8 povinnost pro věznici zajistit plnění povinné školní docházky u mladistvých osob.

V souvislosti se zajištěním plnění tohoto ustanovení zákona se vazební věznice v praxi velice často potýkají s negativním přístupem základních škol, které nehodlají obviněné klasifikovat, poněvadž v žádném zákoně, vyhlášce, normě či předpisu není stanovena povinnost pro pedagogy základní škol akceptovat tuto formu spolupráce.

Další komplikace se zajištěním výuky nastávají v případě, že mladiství s neukončenou povinnou školní docházkou jsou spolupachatelé ve stejné trestní věci tzv. „společníci“ a následkem toho musí být zajištěna oddělená výuka, což přináší vazebním věznicím určité komplikace.

Posledním nejčastějším vyskytujícím se problémem v zajištění plnění povinné školní docházky u vazebně stíhaných mladistvých je účast na výuce, poněvadž ve výkonu vazby se musejí podílet na úkonech spojených orgány činnými v trestním řízení, na soudních přelíčeních, absolvovat konzultace s advokátem, apod.

3.2 Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb.

V § 73, odst. 3, vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby se konstatuje, že při zabezpečení povinné školní docházky mladistvých obviněných spolupracují orgány Vězeňské služby s příslušnými školami a orgány státní správy a samosprávy.

3.3 Zákon č. 169/1999 Sb.

V průběhu výkonu trestu odnětí svobody je odsouzeným dle § 27 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů omezen či přerušen výkon určitých práv a svobod.

Toto ustanovení se však nevztahuje do oblasti vzdělávání, které spadá do působnosti výchovného procesu a podílí se tak na vytváření předpokladů pro optimální zapojení odsouzených do občanského života po propuštění z výkonu trestu. U mladistvých odsouzených, u nichž se v souladu § 24, odst. 1, písm. i) zákona č. 218/2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže užívá termín trestní opatření odnětí svobody musí Vězeňská služba v souladu s § 61 zajistit plnění povinné školní docházky.

3.4 Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „Řád výkonu trestu“) reaguje na specifické potřeby zacházení s vězněnými mladistvými delikventy. V hlavě třetí, § 82 citovaného předpisu se uvádí, že *„k omezení negativních účinků izolace mladistvých od společnosti v důsledku výkonu trestního opatření se u nich ve zvýšené míře uplatňují individuální způsoby zacházení. Zaměřují se na rozvíjení rozumové, emocionální a sociální zralosti mladistvých. Důraz je kladen na přijetí osobní odpovědnosti za spáchané provinění, posilování samostatného řešení životních situací, omezování a zvládání agresivních reakcí a nevhodného jednání. Vzdělávací a pracovní aktivity jsou zaměřeny na získání znalostí a dovedností usnadňujících zařazení*

mladistvého do zaměstnání po návratu do občanského života. Mladiství jsou vedeni k takovým volnočasovým aktivitám, které odpovídají jejich vývojovým potřebám a zároveň nejsou v rozporu s běžnými společenskými zvyklostmi.“

3.4.1 Diferenciace mladistvých odsouzených

Diferenciace mladistvých se dotýká § 83 Řádu výkonu trestu, kde je stanoveno, že se mladiství odsouzení na základě charakteristiky osobnosti a spáchaného provinění rozdělují **do čtyř základních diferenciačních skupin:**

- do základní **skupiny A**
se zařazují odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popřípadě špatného zacházení,
- do základní **skupiny B**
se zařazují odsouzení s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti,
- do základní **skupiny C**
se zařazují odsouzení s poruchami chování včetně poruch chování způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření,
- do základní **skupiny D**
se zařazují odsouzení s mentální retardací.

Podle § 84 Řádu výkonu trestu je dále ve věznicích pro mladistvé vytvářena tzv. vnitřní diferenciace, která vychází především z behaviorálního hodnocení vězněného mladistvého. Skupiny tohoto zařazení jsou prostupné a závislé především na aktuálním chování mladistvého.

- do **první prostupné skupiny**
se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem,
- do **druhé prostupné skupiny**
se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem,
- do **třetí prostupné skupiny**
se zařazují odsouzení, kteří převážně program zacházení plní pasivně nebo jej odmítají, neplní své povinnosti, chovají se a jednají v rozporu s vnitřním řádem.

Základní diferenciační skupiny se liší obsahem a způsobem zacházení odpovídajícím potřebám žádoucí změny osobnosti mladistvého. Součástí působení na mladistvé ve všech základních diferenciačních skupinách jsou i vzdělávání a vhodné formy sociálního výcviku.

Prostupné skupiny vnitřní diferenciací tvoří ucelený systém pozitivní motivace mladistvých odsouzených. Podle přístupu k plnění povinností, účasti na vzdělávacích a volnočasových aktivitách a postojů jak k provinění, tak výkonu trestu se mladiství zařazují do jednotlivých postupných skupin.

4 SPECIFIKA VĚZEŇSKÉ POPULACE

Umístěním do výkonu trestu odnětí svobody se odsouzený ocitá ve specifickém prostředí věznice, kde se v průběhu penitenciárního procesu musí přizpůsobit stanoveným režimovým podmínkám a pravidlům, jež ukládají aktuální zákonné normy a předpisy. Zároveň se tato skutečnost odráží v sociálně-psychologické rovině, kdy uvězněním dochází k omezení zodpovědnosti, přerušení důležitých sociálních vazeb (rodina), narůstá zadlužení, apod., což lze charakterizovat jako negativní projevy či rizika. Za největší riziko lze považovat pobyt odsouzených, který je zpravidla spojen se vzájemnou demoralizací samotných vězněných osob. Demoralizace vzniká důsledkem skladby heterogenních jedinců ve věznici, kteří společně žijí v rámci kolektivů, vytváří specifické skupiny obdobně naladěných odsouzených tzv. subkulturní skupiny. Uvedené aspekty se tak podílí na vzniku dvou jevů, jež jsou typické pro penitenciární oblast. Jedná se o **prizonizaci a tzv. druhý život odsouzených**. Nejprve se zaměřím na prizonizaci, kterou lze chápat jako adaptační techniku.

PRIZONIZACE

Pojem prizonizace uvedl do literatury Donald Clemmer, americký vězeňský sociolog na základě jeho studií mužské vězeňské subkultury ve 30. letech minulého století. Prizonizaci definoval jako společnou zkušenost z uvěznění, kdy odsouzení žijí ve fyzické blízkosti bez soukromí, jsou nuceni k rutinnímu dodržování vězeňského řádu, izolaci od normálního života. Tyto skutečnosti je nutí ke konformismu a přijímání vězeňských hodnot v různé míře. Jakmile začne jedinec hodnoty a vzorce chování vězeňské subkultury přijímat, stane se dle Clemmery vůči konformním hodnotám imunní, mění se z nováčka v „plnohodnotného“ kriminálního.⁹

Prizonizace znamená adaptaci jedince na podmínky života ve vězení. Jde o proces psychologické přeměny, kdy přijetím norem a osvojením si pravidel vězeňské subkultury se velice snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti.

Domnívám se, že výše uvedené platí spíše pro skupinu odsouzených vykonávajících dlouhodobé tresty, poněvadž u odsouzených s krátkodobým trestem odnětí svobody se z důvodu omezené délky trestu nestačí plně rozvinout či vůbec nenastane proces negativní adaptace.

⁹ INCARDI, J. A. Trestní spravedlnost, Praha : Victoria Publishing, 1994, s. 605. ISBN 80-85605-30-9.

Proces prizonizace lze rozdělit na dvě důležité složky: **institucionalizaci a ideologizaci.**

INSTITUCIONALIZACE

Jedná se o skutečnost adaptace na vysoce organizovaný způsob života ve vězení, (časový rozvrh dne, způsob nařízeného způsobu vystupování a chování vůči zaměstnancům, důraz na pořádek a vnější kázeň apod.) provázený ztrátou samostatnosti a iniciativy. Z ní vyplývá změna ve struktuře postojů, vzorců chování, struktuře potřeb, degraduje osobnost, ztrácí schopnost plánovat a volit alternativy své budoucnosti, tím je jeho schopnost návratu do společnosti ztracena.

IDEOLOGIZACE

Ideologizace je „*proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter*“.¹⁰ V podstatě jde o nežádoucí formu pravého konformismu. Vězeň tyto hodnoty a normy zprvu jakoby neochotně a povrchně akceptuje, později však může dojít k identifikaci a ztotožnění se s nimi. Typickým znakem je osvojení si vězeňského jazyka. K těmto formám však dochází v porovnání s institucionalizací u relativně menšího počtu vězňů. Většinou jde o „solidární konformitu“,¹¹ jiní se od hodnot a norem distancují nebo je porušují. Svoji roli hraje zejména délka trestu, pracovní zařazení, charakter konkrétní věznice, apod. Mnozí vězni se pak chovají tak, jak by se za normálních okolností (mimo vězení) nechovali (lhaní, násilnosti na slabších, apod.).

Vězeňská služba se snaží prizonizaci zabránit prostřednictvím tzv. dezizolace, která spočívá v otevření vězeňství institucím, církvím, nevládním organizacím, apod., jež nejsou spojeny s vězeňstvím. Uvedené organizace se tímto způsobem mohou podílet v souladu se zvláštními právními předpisy¹² na naplňování účelu výkonu trestu.

¹⁰ KOPP, P. A KOL. *Penitenciárna psychológia*. 1. vydání. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 2004, s. 51. ISBN 80-8054-326-7.

¹¹ KOPP, P. A KOL. *Penitenciárna psychológia*. 1. vydání. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 2004, s. 51. ISBN 80-8054-326-7.

¹² § 43 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Druhým specifickým jevem typickým pro penitenciární oblast, který souvisí s ideologizací se označuje jako druhý život odsouzených. Jedná se o nedílnou součást života ve výkonu trestu odnětí svobody, o jejíchž formách či projevech lze s určitostí uvést následující praktické zkušenosti zaměstnanců věznic. U vězněných osob se forma druhého života projevuje vymyšlením polopravd nebo lží, když se snaží dosáhnout např. vymístění nepohodlného vězně z cely. Většinou se jedná o vězně, kteří nemají zkušenosti s vězeňským prostředím, jedinci s nižší mentální úrovní a nebo vězni, kteří se dopustili závažných trestných činů. Další možnou formou druhého života, která se v poslední době velice rozšířila ve vztahu k zaměstnancům věznic jsou stížnosti, zpravidla neoprávněné. Tento jev se stává významnou součástí profesní stigmatizace povolání zaměstnanců věznic. Následkem stížnosti se totiž zahájí vyšetřovací proces, kdy kompetentní oddělení věznice důkladně prošetřuje okolnosti vznesené stížnosti a v mnohých případech se postupují nadřízenému orgánu (Generální ředitelství Vězeňské služby) k prošetření.

V případě projevů druhého života vězněných osob lze jejich chování označit jako anomální.

Anomální chování se v penitenciární psychologii označuje „*takové chování, které není duševní poruchou či nemocí, ale vyznačuje se výjimečností a odchylností jak od obecně uznávané lidské normy, tak i od normy běžné ve vězeňské populaci.*“¹³

Mařádek¹⁴ rozeznává několik typů anomálního chování:

- **anomální chování připomínající duševní poruchu,**
Jde o chování hypochondrické, hysterické nebo výrazně depresivní s častou somatizací.
- **anomální chování při krizi z uvěznění a jiných osobních krizích,**
V tomto případě se jedná o poruchy chování jako reakce na uvěznění, které spočívají ve strachu z budoucna, zmatečnosti, lítostivosti a neklidu.
- **anomální chování účelového a protestního charakteru,**
Převážně se jedná o sebevražedné aktivity s podtextem nátlaku a vydírání, různé formy sebepoškozování, odmítání stravy jako specifická forma sebepoškozování a jiné účelové reakce.
- **šikanování, násilná jednání, trestné činy,**

¹³ MAŘÁDEK, V. Anomální chování ve vězeňském prostředí. *Časopis České vězeňství*, 1995, č. 1, s 12.

¹⁴ MAŘÁDEK, V. Anomální chování ve vězeňském prostředí. *Časopis České vězeňství*, 1995, č. 1, s 13 - 14.

- **jiné agrese,**
Např. rozbíjení zařízení cel atd.
- **selhání,**
Projevuje se často podobu nekázně, odmítání plnění povinností, vzdoru nebo rezignace a pasivní rezistence.
- **odchylné uspokojování potřeb.**

Existenci těchto dvou negativních jevů v penitenciární oblasti nelze v současné době plně eliminovat, pouze částečně omezit. Důvodem jsou stávající omezující faktory, které spočívají v nedostatečných ubytovacích kapacitách vzhledem k neúměrnému nárůstu počtu vězněných osob¹⁵, nedostatku zaměstnanců a fatálnímu nedostatku finančních prostředků.

¹⁵ Celkový počet vězněných osob ke dni 19. 6. 2009 činil 21 944 osob. Zdroj Vězeňský informační systém.

5 PROGRAM ZACHÁZENÍ

Ve věznicích se s odsouzenými realizuje činnost spočívající zejména v rozvoji pozitivních vlastností osobnosti, zabránění degradace osobnosti, podpoře sebeúcty, vedení k osobní a společenské zodpovědnosti, atd. Z hlediska účelu výkonu trestu se jedná o výchovnou činnost, která se nazývá odborné zacházení.

Po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody prochází každý odsouzený ve věznici tzv. nástupním oddělením. Hlavním účelem tohoto oddělení je usnadnit adaptaci odsouzených na podmínky výkonu trestu, poznat osobnost odsouzených, určit prognózu jejich chování a přístupu k výkonu trestu odnětí svobody a na základě získaných poznatků zpracovat komplexní zprávu o odsouzeném.

Stěžejním prostředkem pro získání uvedených informací je **penitenciární diagnostika**¹⁶, „jedná se o komplexní posouzení jedince pro proces penitenciární péče, a to z hlediska fyziologického (zdravotního), psychologického a sociálního. Penitenciární diagnóza je výsledkem týmové kooperace specialistů, speciálního pedagoga-etopeda, psychologa, lékaře, sociálního pracovníka a případně dalšího specialisty.“ Proces **penitenciární diagnostiky** je skutečně v každodenní praxi založen na komplexním vyhodnocení poznatků **všech uvedených odborných zaměstnanců**. Veškerá odborná posouzení mají důležitou roli v rámci **penitenciárního procesu**, jež Fischer¹⁷ definuje jako „a tedy i snaha o korekci chování a dosažení trvalých změn v životním způsobu delikventních jedinců je z hlediska diagnostiky uzavírán vyšetřením před ukončením trestu odnětí svobody a propuštěním z věznice.“ S uvedeným výrokem respektive s jeho částí týkající se „dosažení trvalých změn“ se neztotožňuji, poněvadž přítomností poruch osobnosti, poruch chování u odsouzených nelze v plné míře zajistit trvalé změny, pouze částečnou úpravu, jež přichází v níže v případě, že se odsouzený po návratu z výkonu trestu odnětí svobody vrátí zpět do původního prostředí, z něhož se rekrutoval. Nejdůležitějším podkladem z hlediska významnosti se tedy stává psychologické šetření.

¹⁶ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně, 2006, s. 90. ISBN 80-7044-772-9.

¹⁷ Tamtéž, s. 92.

Na základě závěrů, vyplývajících z této komplexní zprávy o odsouzeném se stanovuje každému odsouzenému tzv. **program zacházení**, který vykonává trest odnětí svobody delší jak tři měsíce. Při jeho zpracovávání se musí brát v úvahu individuální zvláštnosti každého odsouzeného. Program zacházení se svým obsahem zaměřuje na pracovní povinnosti, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity, rovněž věnuje svou pozornost na oblast utváření vnějších vztahů.

Soubor programu zacházení tedy tvoří pracovní aktivity, jejichž smyslem je vést odsouzené k získání vhodných pracovních návyků a dovedností; vzdělávací aktivity umožňují odsouzeným dokončit povinnou školní docházku či využít nabídky studia na středních odborných učilištích, střední škole či vysoké, speciálně výchovné aktivity jsou zaměřené na osvojování si sociálních dovedností a zároveň na speciálně pedagogickou, psychologickou a terapeutickou pomoc při řešení různých situačních problémů např. zvládnutí agresivity, apod., zájmové aktivity rozvíjí kulturní, sportovní, jazykové a rukodělné zájmy, oblast utváření vnějších vztahů se zaměřuje na udržení a hloubku vztahů důležitých pro dosažení účelu výkonu trestu tzn. s rodinou, přáteli, církvemi, apod.

Realizaci programu zacházení (dříve resocializační program) ve výkonu trestu odnětí svobody upravují ustanovení Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

„Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale i jen jeho části. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.“¹⁸

¹⁸ § 36 odst. 1 Vyhlášky č.345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem programu zacházení, který má být konkrétně formulovaný, se rozumí očekávaný posun v hodnotové orientaci odsouzeného, vyjádřitelný jeho chováním a jednáním.¹⁹ Cíle programů zacházení s vězněnými osobami se soustředí na osobnost těchto jedinců a jsou nejlépe dosažitelné v případě zaměření se na specifické problémy spojené s jejich chováním. Může se jednat o problémy, které vyvrcholily v době spáchání trestného činu nebo o problémy, které jsou důsledkem zkušeností získaných během pobytu ve vězení.

Odbornou úroveň zpracování programu zacházení zajišťuje speciální pedagog, který při stanovování cílů musí přihlížet k individuálním zvláštnostem odsouzených a zpracovat každé vězněné osobě na základě informací uvedených v komplexní zprávě neoptimálnější program. Při tvorbě programu zacházení se uplatňují jisté zásady např. individuální přístup, motivace, přiměřenost, zpětná vazby, systematickosti, soustavnost a perspektivnost.

Nabídka programů zacházení se i přes jednotná zákonná ustanovení v každé věznici částečně odlišuje, příčina vyplývá z podmínek dané věznice např. prostory a finanční možnosti. Obsahem každého programu zacházení je oblast pracovních, vzdělávacích, volnočasových (zájmových) aktivit, tréninkově terapeutická a poradenská činnost specialistů, programy rozvíjející sociální kontakty, vztahy a dovednosti, které jsou předpokladem sociální reintegrace propuštěného. Odsouzený se svým podpisem zavazuje k plnění úkolů vyplývajících z tohoto programu. V případě nezájmu odsouzeného podílet se na nabízených alternativách, je mu stanoven tzv. **minimální program zacházení**, který musí být odsouzeným plněn a je stanoven vnitřním řádem věznice.

Program zacházení musí být pravidelně vyhodnocován, poněvadž „Proces přeměny osobnosti odsouzeného nemůže být ponechán živelnému vývoji. Nápravně výchovné působení se musí stát individuálně diferencovaným procesem, jehož základem bude systematické a plánovité hodnocení odsouzeného.“²⁰ Vyhodnocení plnění či neplnění stanoveného programu zacházení tvoří základ pro rozhodnutí o přerušení výkonu trestu odnětí svobody, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo pro soud při rozhodování týkající se přeřazení do mírnějšího typu věznice, apod.

¹⁹ KADLEC, P. K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. *Časopis České vězeňství*, 1995. č. 3, s. 8-9.

²⁰ URBANOVÁ, M., DOBEŠOVÁ, I. *Penitenciární problematika osobnosti odsouzeného*. In SUCHÝ, O. a kol. *Osobnost pachatele*. Praha: VÚK, 1986, s. 9.

Efektivita programu zacházení závisí na různých faktorech. Jedním z nepodstatnějších se jeví motivace odsouzeného a samotná délka programu zacházení. Absence či existence jednoho z uvedených faktorů v praxi znamená, že nelze dosáhnout požadovaných změn v chování za krátkou dobu, které se u odsouzených formovaly celý jejich život. Vzniká tedy otázka, zda má smysl podporovat realizaci aktivit u někoho, kdo ji nepožaduje? V opačném případě, když je odsouzený motivován dochází v praxi zpravidla k paradoxní situaci, jež souvisí s podmínkami dané věznice např. prostorovými, technicko-materiálními, finančními, apod. Znamená to tedy, že jsou aplikované výchovně vzdělávací aktivity programu zacházení dostačující a vedou k požadovaným změnám sociálně akceptovatelnému chování, mají opravdu přínos pro jejich budoucí život na svobodě?

Program zacházení tak plní dvojí funkci, nabízí odsouzeným možnost ověřit si, zda oni sami jsou schopni podstoupit konfrontaci se svými předchozími i současnými problémy zároveň dávají větší prostor zaměstnancům věznice pro porozumění dílčím složkám chování odsouzených.

6 SOUČASNOST VÝCHOVNĚ PEDAGOGICKÝCH TRENDŮ

Mladiství pachatelé trestné činnosti jsou specifickou skupinou vězněných osob, která zpravidla v důsledku své poruchy osobnosti či vlivem negativních jevů ve svém okolí spáchala trestný čin, v jehož důsledku skončila ve výkonu trestu odnětí svobody. Z hlediska trestně právního se pod pojmem mladistvý rozumí dle § 74 odst. 1 trestního zákona v platném znění osoba, která v době spáchání trestného činu dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého věku.

Vězeňská služba si plně uvědomuje skutečnost, že vzhledem k věkové kategorii se jedná o osoby, u nichž se v plné míře nedokončil proces socializace, sociální integrace a jejich sociální chování je vzhledem k vývojové fázi lehce ovlivnitelné ať už pozitivním či negativním směrem. Z tohoto důvodu je zapotřebí věnovat této specifické skupině zvýšenou pozornost. Zvýšená pozornost je zaměřena na mladistvé vězné osoby ve strategických dokumentech, plánech či koncepcích, jež zpracovávají organizační složky státní správy. Kromě zákonem stanovených povinností ve vztahu ke specifickým skupinám nacházejícím se buď ve výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody, zohledňuje Vězeňská služba ve svých koncepčních materiálech i mimoresortní dokumenty²¹, jež zahrnují ve svých úkolech působení na příslušné skupiny obyvatelstva nacházející se za branami věznic. Iniciativa spojená s tvorbou koncepčních dokumentů týkajících se mladistvých vězněných osob však není spojena pouze s uvedenými skutečnostmi. Zakládá se zároveň na poznatcích vyplývajících z pravidelného vyhodnocení činnosti odborných zaměstnanců věznic, kteří se aktivně podílí na výchovně vzdělávacím procesu v rámci uvěznění včetně souvisejících prováděných analýz daného stavu. Do oblasti analýz se zahrnují nejen statistické údaje o vývoji počtu mladistvých vězněných osob za daná období, ale i množství výskytů tzv. „hlášení mimořádných událostí“. Hlášení o mimořádných událostech by se dalo charakterizovat jako centrální souhrn informací, který zachycuje aktuální situaci ve věznicích, jejichž povaha by mohla závažně porušit bezpečnost organizačních jednotek Vězeňské služby nebo její systém. Výčet konkrétních událostí, jež podléhají tomuto hlášení je upraven vnitřním předpisem²² Vězeňské služby.

²¹ Strategie Prevence kriminality na léta 2008 až 2011, Ministerstvo vnitra, 2007.

²² Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 43/2006, o hlášení mimořádných událostí ve Vězeňské službě České republiky.

Na základě výsledků uvedených analýz a vyhodnocení provedených v posledních dvou letech se dospělo k alarmujícímu zjištění. V průběhu jednoho roku se počet mladistvých vězněných osob zdvojnásobil, což dokazují dále uvedené tabulky, jež zachycují vývoj počtu mladistvých ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody v letech 2007 a 2008 viz tabulka č. 1 a 2. Pro dokreslení aktuálního stavu je v tabulce č. 3 uveden nejaktuálnější početní stav v této oblasti. Veškeré údaje v tabulkách č. 1 a 2 se datují vždy k 31. 12. daného roku. V tomto kontextu musím podotknout, že jsem se snažila získat další velice důležité data zahrnující tzv. „průtoky“, které mohou v celkovém ročním součtu výrazným způsobem ovlivnit konečnou statistiku, avšak požadovaná data nebylo možné vygenerovat z důvodu technicko – administrativních obtíží (nedostupnost datových skladů).

POROVNÁNÍ VĚKOVÉ SLOŽENÍ MLADISTVÝCH OBVINĚNÝCH V LETECH 2007 A 2008

Věk	Stav k 31.12. 2007			Stav k 31.12. 2008			
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Rozdíl
do 16 roků	3	0	3	6	0	6	3
od 16 do 17 roků	6	0	6	24	1	25	19
od 17 do 18 roků	24	1	25	28	2	30	5
CELKEM	33	1	34	58	3	61	27

Tabulka č. 1

Z tabulky je patrné, že v roce 2008 došlo v porovnání s rokem 2007 **téměř ke 100% nárůstu** celkového počtu mladistvých osob nacházejících se ve výkonu vazby. Na uvedeném nárůstu se nejvíce podílelo mužské zastoupení, jež tvořili nadpoloviční většinu.

POROVNÁNÍ VĚKOVÉ SLOŽENÍ MLADISTVÝCH ODSOUZENÝCH V LETECH 2007 A 2008

Věk	Stav k 31.12. 2007			Stav k 31.12. 2008			
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Rozdíl
do 16 roků	0	0	0	9	0	9	9
od 16 do 17 roků	0	0	0	36	0	36	36
od 17 do 18 roků	11	0	11	66	1	67	56
CELKEM	11	0	11	111	1	112	101

Tabulka č. 2

U mladistvých osob nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody došlo v roce 2008 v porovnání s rokem 2007 k **nárůstu ve výši 1 018% celkového** počtu osob. Podíl žen nehrál na tomto nárůstu žádnou roli, poněvadž tvořila 0,89 % z celkového počtu, který tvořili výhradně muži.

SLOŽENÍ MLADISTVÝCH OBVINĚNÝCH A ODSOUZENÝCH K 19. 6. 2009

Stav k 19.6. 2009			
	Muži	Ženy	Celkem
<i>Výkon vazby odnětí svobody</i>	61	2	63
<i>Výkon trestu odnětí svobody</i>	158	8	166
CELKEM	219	10	229

Tabulka č. 3

Tabulka zahrnuje informaci k 19. červnu 2009 o celkovém počtu mladistvých osob nacházejících se ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody ve výši 229 osob. Z poměrů celkového počtu osob vyplývá, že 2/3 osob tvoří jedinci umístění ve výkonu trestu odnětí svobody. Zbývají 1/3 tvoří osoby ve výkonu vazby. V této souvislosti s vývojem počtu osob umístěných ve vězení musím podotknout, že tento jev je v posledních třech letech konstantní.

S narůstajícím počtem osob této skupiny odsouzených se mimo jiné začaly zvyšovat počty napadení mezi samotnými mladistvými odsouzenými. Vystává tedy otázka co zapříčinilo eskalaci zmiňovaných událostí? Jedním z možných limitujících faktorů mohou být zmiňované ubytovací kapacity, kdy za současného stavu maximální přeplněnosti věznic dochází zpravidla k hromadnému ubytování, na pokoji místo čtyřech osob se nachází až deset vězněných jedinců. Další možný limitující faktor může spočívat v charakteru věznice, jež udává skladbu vězněných osob nebo materiální a technické podmínky spočívající v celkové vybavenosti věznice, její prostory pro zacházení a optimální finanční zajištění na realizaci aktivit s vězni, apod. Nelze taktéž přehlížet poznatky diagnostických posouzení (psychologické, pedagogické a sociální) provedených u mladistvých odsouzených, z nichž vyplynulo, že u mladistvých odsouzených se neprojevil žádným způsobem vliv výchovy civilních zařízení a institucí, rodiny, školy, ústavní či ochranné výchovy, probace a mediace, alternativní tresty, apod. Dosavadní zkušenosti ukazují, že přibližně 40% mladistvých odsouzených prošlo ústavní výchovou, třetina jsou absolventi speciálních dříve zvláštních škol nebo pomocných škol, dokonce téměř celá polovina je ve výkonu trestu odnětí svobody opakovaně a pětina z nich je odsouzena za vraždu. Celých 100% mladistvých uvádí zkušenost nebo užívá omamné a psychotropní látky. Pro oblast zacházení se tedy jedná o velice náročnou, problematickou a nepřizpůsobivou klientelu.

Zacházení s těmito jedinci je prováděno v souladu s dokumentem, který se nazývá: „**Program zacházení s mladistvými vězni**“. Tento materiál má spíše doporučující charakter při tvorbě programu zacházení s mladistvými vězni. Z jeho obsahu vyplývá, že účelem výkonu trestu odnětí svobody je nejen ochrana společnosti před trestnou činností, ale u mladistvých pak obzvláště, zvýšení pravděpodobnosti jejich plnohodnotného života po návratu do občanské společnosti. Prostředkem musí být řádné pedagogické vedení a zacházení.

K naplnění tohoto cíle bylo třeba stanovit, jaké nejdůležitější podmínky a předpoklady pro pozitivní průběh pobytu mladistvých ve vazebních věznicích a věznicích mají být vytvořeny a splněny. Bylo zformulováno následujících pět podmínek a předpokladů:

1. Vytvořit podmínky pro zmírnění záporného dopadu na psychiku mladistvých vězňů

Zabezpečení toho předpokladu se realizuje prostřednictvím intenzivního cílevědomého zacházení a jednání v průběhu celého uvěznění, rychlým a účinným informováním mladistvých o úskalích a nástrahách vazby a výkonu trestu odnětí svobody a jak jim čelit okamžitým navázáním kontaktu s funkčním zázemím mladistvých s cílem jeho udržení a zprostředkování co nejčtetnějších styků, průběžná spolupráce se sociálními kurátory.

2. Vytvořit předpoklady pro nalezení odpovídajícího zaměstnání po návratu do občanské společnosti

Zajištění realizace toho předpokladu spočívá v poskytnuté šanci (ve škále - krátkodobé praktické kurzy, zaučení, dokončení učebního poměru, vyučení, příprava na střední školu) dokončit, zvýšit či rozšířit si vzdělání s tím, že výběr akcí je volný, vzdělávání však povinné, cílevědomě působit na vznik kladného postoje k úloze vzdělání a kvalifikace v životě neopomínat práci a pracovní terapii (i ve zkrácené pracovní době).

3. Vytvořit předpoklady k návyku trávit volný čas způsobem uspokojujícím obecné i zvláštní potřeby mladistvých a zároveň neodporujícím běžným normám občanské společnosti a zákonům

Podstata tohoto předpokladu spočívá v naplnění volného času v průběhu výkonu vazby a trestu odnětí svobody smysluplným způsobem, zahrnujícím vždy tělovýchovné aktivity a prvky arteterapie (např.vycházet ze snahy zdobit svou ložnici, apod. s uplatňováním zásady, že výběr je volný, ale povinný. Volnočasové aktivity musí být pedagogicky vedeny.

4. Vytvořit předpoklady k pochopení nutnosti vlastního aktivního přístupu k řešení životních situací bez únikových a agresivních reakcí

V praxi se jedná o vystavování mladistvých ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody nutnosti vlastního rozhodování (volba části programu, účast na komunitách apod.), nutnosti aktivně se o sebe sama postarat v běžných praktických záležitostech (úklid, vaření, mytí nádobí, praní, žehlení apod.) se zásadou co nejvíce vlastního úsilí, co nejméně „hotového zabezpečení ze strany věznice a vazební věznice“, a to i přesto, že je to organizačně složité. V předpropouštěcí době zásadně.

5. Jako povinný prvek programu zařadit sociální výcvik zaměřený na zmírnění nezdravě agresivního chování a zároveň na způsoby, jak agresivnímu chování předcházet a čelit

K dosažení tohoto předpokladu se mohou v praxi použít následující prostředky např. praktický trénink sebeovládání, vstřícnosti, kooperace, důvěryhodného a důvěryplného jednání, způsobů uvolňování napětí, abreaktivních metod všedního dne apod. Může jít dle podmínek o kurz stejně jako o reakci na události, které se spontánně vyskytnou.

Na základě těchto předpokladů vytváří zpravidla každá věznice, kde jsou umístěni mladiství vězni, **alternativní program**, zohledňující samozřejmé podmínky bezpečnosti a důvody vazby podle § 67, písm. b) trestního zákona. Jako forma programu byl navržen **dlouhodobý a prostupný systém**, jehož obsah a hlavně vnější formy vycházejí vstřícně z mentalitě mladistvých zařazováním herních a soutěživých prvků. Bylo doporučeno užívání i metod obvyklých např. v „peer programech“, kdy jde o co největší zainteresování a podíl samotných mladistvých na skladbě, obsahu a realizaci systému. Veškeré **hodnocení** kvality i kvantity účasti mladistvých na programu např. jako podklad pro pohyb v rámci skupin vnitřní diferenciací u odsouzených a mezi „pevnou“ vazbou a vazbou se zmírněným režimem tam, kde tomu u obviněných nebrání důvody vazby podle § 67, písm. b) trestního zákona se mají probírat v **komunitách** a vyjadřovat atraktivním, na první pohled čitelným grafickým způsobem. Přitom **systém hodnocení** má být zásadně **individuální**, eventuálně se sečtením bodů svých členů hodnotí celá skupina. Důvodem tohoto požadavku byla a je mimo jiné i skutečnost, že mladiství páchají trestnou činnost převážně ve skupině a ve výkonu vazby a trestu je tedy záměrem zacházení co nejvíce individualizovat.

Jako nutný doplněk alternativního a částečně volitelného programu je vždy vytvářen **pevný a dlouhodobě fungující vnitřní řád a časový režim**, odpovídající konkrétním podmínkám věznic a vazebních věznic.

Konkrétní obsah a forma programu je vždy zpracovávána těmi pracovníky, kteří mají mladistvé vězně na starosti. Tím je zajištěn jejich zájem na jeho realizaci. Podmínkou zpracování programu v naznačené individualizované podobě je funkční a fungující penitenciární diagnostika na jedné straně a účinný zájem o svěřené mladistvé na straně druhé. Odborní zaměstnanci, kterým jsou mladiství vězni svěřeni, musejí umět odpovědět na otázku, proč právě tento konkrétní mladistvý má tuto konkrétní skladbu programu.

Na základě výše uvedených skutečností týkající se tvorby programu zacházení pro mladistvé vězně by se dalo konstatovat, že stávající předpoklady a podmínky reflektují nejzásadnější oblasti, které by měly alespoň částečně usměrnit příčiny páchání trestné činnosti, avšak přes veškerá snažení zde existuje kontraindikace v podobě narůstajícího násilí mezi mladistvými vězni. Z tohoto důvodu modifikovala Vězeňská služba jeden zahraniční program určený pro tuto specifickou skupinu na české podmínky. Pro bližší představu, uvádím nástin konkrétního programu zaměřeného na **problematiku snižování násilí mezi mladistvými odsouzenými**, jejíž realizace započala v roce 2008 jako reakce na výše uvedené skutečnosti.

6.1 Program Vězeňské služby zaměřený na problematiku snižování násilí mezi mladistvými odsouzenými

Obsah programu zaměřeného na problematiku snižování násilí mezi mladistvými odsouzenými se mimo jiné snaží eliminovat negativní vliv vězeňského prostředí a podpořit motivaci ke změně životního stylu. K zajištění těchto kritérií byla vytvořena následující struktura programu.

CÍL PROGRAMU

Spočívá v poskytnutí následujících informací odsouzenému:

- a) informace o možných důsledcích a dopadech agresivního a násilného chování,
- b) informace o možných důsledcích a dopadech násilné trestné činnosti,
- c) náhled na dopady a důsledky násilí a násilné trestné činnosti, na spouštěcí mechanismy agresivních projevů chování a agresivity vedoucí až k trestné činnosti,

- d) návod k pozitivním změnám v chování a jednání, s cílem minimalizovat násilné projevy v chování a jednání mladistvých, podpora sebepoznávání, řešení konfliktních situací, účelné a smysluplné využívání volného času.

Mimo jiné jsou v programu začleněny i cíle vzdělávací a terapeutické, které by měly vést k dalšímu sebepoznávání, výcviku řešení konfliktních a zátěžových situací s minimálním použitím (nejlépe bez použití) agresivních a násilnických prvků jednání a uvědomění si důsledků nevhodných projevů chování agresivního charakteru, vedoucích až k páchání násilné trestné činnosti. Identifikace toho, co lze změnit, nalezení primárního spouštěče pro agresivní projevy v jednání a chování a hledání odpovědi „co dál“, tj. integrace do skupiny mladistvých odsouzených ve výkonu trestního opatření odnětí svobody, bez výrazných projevů násilí a následné začlenění do řádného občanského života.

ZACHÁZENÍ S MLADISTVÝMI ODSOUZENÝMI

Odborná péče je poskytována v oblastech: pedagogické, psychologické, sociální a lékařské.

ODBORNÁ PÉČE

Odborná péče je realizována formou:

- a) výchovy,
- b) vzdělávání,
- c) speciálně-pedagogické práce a terapie,
- d) psychologické práce a terapie,
- e) sociální péče,
- f) všeobecné zdravotní péče,
- g) psychiatrických intervencí.

METODY A FORMY

- a) metody práce - skupinové a individuální,
- b) formy práce - vzdělávací, nácvikové, terapeutické, rozhovor, diskuse, relaxace, videoprojekce, aktivní odpočinek formou sportovních aktivit, sledování vybraných televizních pořadů s danou tematikou,
- c) hodnocení kázně a dosažených výsledků,
- d) zhodnocení posunu v postojích a hodnotových systémech.

DĚLKA PROGRAMU

- a) délka vlastního programu je 12 - 16 týdnů,
- b) časové rozložení do dopoledních i odpoledních hodin v celkovém rozsahu maximálně 21 hodin týdně řízených výchovných aktivit,
- c) zbývající čas je organizován dle časového režimu dne (úklidové práce, vycházky, zájmové aktivity, osobní volno, apod.).

VÝSTUP PROGRAMU

- a) výstupem programu je stanovení prognózy a doporučení k další práci s mladistvým odsouzeným v průběhu výkonu trestního opatření odnětí svobody a po propuštění do občanského života, kterou stanovuje psycholog ve spolupráci s vychovatelem,
- b) na základě této prognózy je speciálním pedagogem stanoven příslušný program zacházení.

PŘÍKLAD AKTIVITY S NÁZVEM „KULTIVACE OSOBNOSTI MLADISTVÝCH ODSOUZENÝCH“

CÍL: Podpora sociálních dovedností, odbourání negativních emocí, zlepšení sebekognitivní, řešení konfliktů.

METODY A FORMY: Sociálně-tréninkové techniky, poradenské techniky, didaktické techniky, relaxační techniky.

OBSAH:

- a) skupinová diskuse - životní příběhy členů skupiny, využití skupinové zpětné vazby,
- b) tématická poradenská diskuse - osobní témata, např. moje největší životní prohry, moje největší vítězství, utváření názoru na příčiny osobních problémů, hledání možností jejich řešení,
- c) role jednotlivce ve skupinách, využití sociometrie – sesnávání sociogramu skupiny, diskuse k sociogramu – jaká je moje pozice v kolektivu mladistvých, spokojenost či nespokojenost s danou pozicí, jak se s tím vyrovnat,
- d) základní poznatky o komunikaci, ukázky komunikačních technik, praktické procvičení jednosměrné a obousměrné komunikace formou soutěže - pro zlepšení motivace, metoda hraní rolí,
- e) diskuse o aktuálních problémech – témata: Co mne nejvíc štve na ubytovně, co mne nejvíc štve na ostatních odsouzených, na zaměstnancích, poradenský rozhovor o mezilidských konfliktech a možnostech jejich řešení, využití skupinové dynamiky, odreagování negativních emocí, základní techniky asertivity – procvičení metodou hraní rolí,

- f) závislosti – formy, příčiny, průběh, důsledky, léčba, čím drogu nahradit,
- g) u některých sezení relaxace - progresivní relaxace v úvodu sezení, nebo autogenní trénink v závěru.

Osobně se domnívám, že odborní zaměstnanci věznic ve vztahu k mladistvým využívají nejnovějších poznatků z oblasti kriminologie, moderní pedagogiky, penitenciární psychologie. Zároveň nad rámec svých zákonných povinností uplatňují nové poznatky v cíleně zaměřených programech, jejichž postupy se liší od praxe minulé. Zásadní zlom v postupu spočívá ve výchovném objektu, kterým je zásadně jednotlivec a některé prvky postupu usilují o to, aby se odsouzený stal i subjektem vlastního volního úsilí. **Individuální působení a úsilí** směřuje také k tomu, aby si mladiství pachatelé trestné činnosti uvědomili vlastní **odpovědnost za sebe sama** a měli možnost poznat postupy, **jak odolat záporným skupinovým normám a mechanismům jejich tlaku.**

PRAKTICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

7 SONDA DO PROBLEMATIKY ZABÝVAJÍCÍ SE ÚSKALÍMI VÝCHOVNĚ PEDAGOGICKÉ PRÁCE A JEJÍHO Vlivu NA MLADISTVÉ ODSOUZENÉ PO PROPUSŘTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Sonda do problematiky zabývající se úskalími výchovně pedagogické práce a jejího vlivu na mladistvé odsouzené po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je zaměřena z hlediska penitenciární péče na dvě skupiny osob. První skupinu, jak již název sondy napovídá, tvoří mladistvé vězněné osoby umístěné ve výkonu trestu odnětí svobody. Druhá skupina se skládá z vybraných odborných zaměstnanců Vězeňské služby respektive jedinců, kteří jsou v každodenním kontaktu s mladistvými odsouzenými a svou činností se největší mírou podílí na převýchovném procesu. Jedná se o speciálního pedagoga, pedagoga volného času, vychovatele, vychovatele – terapeuta a sociálního pracovníka. V kapitole č. 7.2.1 pod názvem Výběr zkoumaného vzorku jsou uvedeny základní popisy činností uvedených funkcí ve vztahu k zacházení s mladistvými odsouzenými.

Cílem šetření je pojmenovat konkrétní faktory, jež omezují výchovně vzdělávací činnost realizovanou v průběhu uvěznění a její vliv na mladistvé odsouzené, v jejímž důsledku by mělo dojít k přehodnocení stávajícího způsobu života, vzniku nového spořádaného života na svobodě, kdy budou trávit volný čas plnohodnotnými aktivitami.

K zabezpečení uvedeného cíle bude u vybraných odborných zaměstnanců použita analýza a interpretace názorů, postojů na konkrétní překážky v penitenciárním procesu, subjektivní zhodnocení převýchovného procesu, názor na smysluplnost a uspokojení z vykonávané práce včetně finančního ohodnocení a odpovídající kvalifikaci.

U obou zainteresovaných skupin respondentů bude provedena také analýza názorů, postojů včetně její interpretace, která má zajistit případné rozdíly ve vnímání vlivu výchovně vzdělávacích aktivit realizovaných v průběhu výkonu trestu odnětí svobody na uspořádání života mladistvých odsouzených po propuštění na svobodu.

Zjištěné poznatky by měly posléze poskytnout náhled na uvedenou problematiku, případně je lze využít pro zefektivnění výchovných postupů v rámci praxe.

7.1 Hypotézy

Na základě formulace cíle šetření uvedeného v předcházející kapitole byly stanoveny následující hypotézy.

HYPOTÉZY STANOVENÉ U VYBRANÝCH ODBORNÝCH ZAMĚSTNANCŮ

HYPOTÉZY (H1-H7)

H1: Předpokládám, že část odborných zaměstnanců ve vězeňství nemá požadovanou kvalifikaci.

H2: Efektivita výchovné práce odborných zaměstnanců je omezena administrativní zátěží a materiálně technickými podmínkami.

H3: Odborní zaměstnanci nemají dostatek časového prostoru na realizaci výchovně vzdělávacích aktivit.

H4: U odborných zaměstnanců převládá názor, že reedukace vede k nižší recidivě.

H5: Převážnou část odborných zaměstnanců jejich práce uspokojuje.

H6: Odborní zaměstnanci mají dojem, že jsou nedostatečně finančně ohodnoceni.

H7: Převážná část odborných zaměstnanců považuje svou práci za smysluplnou.

HYPOTÉZY STANOVENÉ U MLADISTVÝCH UMÍSTĚNÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

HYPOTÉZY (H1-H2)

H1: Mladiství odsouzení se domnívají, že jim vzdělání pomůže v jejich dalším životě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

H2: Mladiství odsouzení se domnívají, že vzdělávací aktivity budou mít vliv na trávení jejich volného času po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

7.2 Metodologie

7.2.1 Výběr zkoumaného souboru

Zkoumaný soubor byl záměrným („účelovým“)²³ výběrem orientován na věkovou skupinu respondentů spadající do věkové kategorie v rozpětí 16 až 18 let, u níž se z teoretického hlediska předpokládá větší možnost míry ovlivnitelnosti pozitivním směrem. Vzhledem ke skutečnosti, že převážnou část²⁴ této cílové skupiny respondentů tvoří muži, byla z tohoto důvodu pro účely šetření vybrána skupina mladistvých mužů nacházejících se

²³ DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost, Praha: Karolinum, 1993. s. 112. ISBN 80-7184-141-2.

²⁴ Tabulka č. 3, Složení mladistvých obviněných a odsouzených k 19.6. 2009, s 28.

ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří jsou v současné době umístěni ve Věznici Všehrdy a Věznici Příbram. Uvedená skutečnost a cíl šetření následně ovlivnily volbu druhé skupiny respondentů, jež tvoří vybraní odborní zaměstnanci nacházející se v přímém kontaktu s touto specifickou skupinou, kteří se svou výchovně pedagogickou činností nejvíce podílí na procesu tvorby žádoucích vzorců chování u mladistvých odsouzených.

Dílejší informace o jednotlivých skupinách respondentů jsou uvedeny v následujícím textu.

SOUBOR MLADISTÝCH VĚZNĚNÝCH OSOB UMÍSTĚNÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

U souboru respondentů zahrnující mladistvé vězněné osoby byla zvolena následující kritéria výběru: věk, pohlaví a zapojení do vzdělávacích aktivit v průběhu uvěznění, které však nebylo nutnou podmínkou.

Soubor tohoto šetření se týká mužské části vězněných osob ve věkové kategorii 16 až 18 let umístěných ve výkonu trestu odnětí svobody, tzv. mladiství odsouzení. Jedná se o skupinu v celkovém počtu 10 respondentů, jež se v současné době nachází ve Věznici Všehrdy a Věznici Příbram. V následujících tabulkách jsou zobrazeny uvedené skutečnosti.

PŘEHLED RESPONDENTŮ DLE POHLAVÍ

Pohlaví	Celkem
<i>Muž</i>	10
Celkový součet	10

Tabulka č. 7

Z tabulky je patrné, že mužského zastoupení tvoří 100% (10 vězněných osob).

PŘEHLED RESPONDENTŮ DLE VĚKU

Věk	Celkem
<i>od 16 do 17 roků</i>	3
<i>od 17 do 18 roků</i>	7
Celkový součet	10

Tabulka č. 8

Věkové rozpětí je vzhledem k zaměření šetření bezmála rovnoměrné. Nejvýraznější podíl ve výši 70% (7 respondentů) tvoří věková kategorie od 17 do 18 roků. Zbývajících 30% (3 vězněné osoby) představuje věková kategorie od 16 do 17 let.

SOUBOR VYBRANÝCH ODBORNÝCH ZAMĚSTNANCŮ

U respondentů zahrnující soubor vybraných odborných zaměstnanců bylo stanoveno kritérium přímého každodenního kontaktu se skupinou mladistvých odsouzených, jež spočíval v realizaci výchovně vzdělávacích aktivit programu zacházení, případně byla zohledněna délka praxe ve vězeňství.

Pro účely šetření byly vybrány následující funkce: speciální pedagog, pedagog volného času, sociální pracovník, vychovatel – terapeut a vychovatel.

Celkový počet respondentů se ve Věznici Všehrda a Věznici Příbram odlišoval. Z tohoto důvodu nebylo možné zajistit stejné množství názorů a postojů u jednotlivých skupin respondentů. Dalším omezujícím faktorem byla buď nepřítomnost z důvodu nemoci a nebo docházelo k čerpání řádné dovolené. Přes uvedené skutečnosti se šetření zúčastnilo celkem 10 respondentů tzn. v každé věznici 5 respondentů. Poměr vybraných respondentů ve vztahu k jejich pracovní činnosti byl následující. Ve věznici Všehrda se šetření zúčastnili 2 speciální pedagogové, 1 pedagog volného času, 2 vychovatelé. Ve Věznici Příbram 1 speciální pedagog, 1 pedagog volného času, 1 vychovatel – terapeut, 1 vychovatel a 1 sociální pracovník. Pro bližší představu týkající se charakteristiky respondentů jsou v dále uvedených tabulkách obsaženy rámcové informace o této skupině.

PŘEHLED RESPONDENTŮ DLE POHLAVÍ

Pohlaví	Celkem
<i>Žena</i>	2
<i>Muž</i>	8
Celkový součet	10

Tabulka č. 4

Z obsahu tabulky vyplývá, že ve vybraných věznicích (Všehrady, Příbram) převládá na odděleních, kde se realizuje výchovné působení na mladistvé odsouzené, mužské zastoupení oproti ženskému. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 10 osob, z něhož bylo 8 mužů (80%) a 2 ženy (20%).

PŘEHLED RESPONDENTŮ DLE VĚKU

Věk	Celkem
<i>do 25 let (včetně)</i>	0
<i>26 až 35 let</i>	3
<i>36 až 45 let</i>	2
<i>46 až 55 let</i>	5
<i>56 let a více</i>	0
Celkový součet	10

Tabulka č. 5

U věkového rozpětí respondentů převažuje z 50% (5 odborných zaměstnanců) věková kategorie 46 až 55 let. Po této kategorii následuje s 30% (3 odborní zaměstnanci) podílem zastoupení věková kategorie 26 až 35 let. Poslední kategorií ve výši 20% (2 odborní zaměstnanci) tvoří věková kategorie 36 až 45 let. Lze tedy konstatovat, že věkové rozpětí kategorií 26 až 35 let a 36 až 45 let je téměř rovnoměrné, přičemž dominantní postavení zaujímá věková kategorie 46 až 55 let.

Z obsahu tabulky dále vyplývá, že věkové kategorie ve věku do 25 let a 56 let a více nejsou zastoupeny.

PŘEHLED RESPONDENTŮ DLE DÉLKY PRAXE VE VĚZEŇSTVÍ

Délka praxe	Celkem
<i>do 1 roku</i>	1
<i>1 rok až 3 roky</i>	2
<i>4 až 7 let</i>	1
<i>8 až 10 let</i>	1
<i>11 až 20 let</i>	4
<i>21 let a více</i>	1
Celkový součet	10

Tabulka č. 6

Nejvýraznější podíl ve výši 40% (4 odborní zaměstnanci) tvoří respondenti s délkou praxe 11 až 20 let. Po této skupině respondentů následuje skupina, jejíž délka praxe se pohybuje od 1 roku až do 3 let, což tvoří 20% (2 odborní zaměstnanci) celkového podílu. Poslední rovnoměrně zastoupenou skupinu ve výši 10% (1 odborný zaměstnanec) tvoří respondenti s délkou praxe do 1 roku, 4 – 7 let, 8 až 10 let a 21 let a více.

Pro potřeby šetření a snadnější orientaci u tohoto sledovaného souboru respondentů je následně uveden jejich popis základních činností²⁵, formou stručného přehledu, jež souvisí s výchovně vzdělávacím působením na mladistvé odsouzené.

ČINNOST SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA

Hlavní činnost speciálního pedagoga představuje metodické vedení výkonu práce vychovatelů a pedagogů volného času. Ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci odpovídá za úroveň odborného zacházení s jednotlivými odsouzenými v návaznosti na jejich komplexní zprávy.

Na základě svého odborného zaměření provádí nejméně jednu aktivitu programu zacházení z oblasti speciálně výchovných nebo vzdělávacích aktivit, pedagogickou diagnostiku, poradenskou pedagogickou pomoc v souladu s povahou daného případu a podmínkami, zabezpečuje individuální pedagogickou péči o odsouzené, kteří jsou v krizových psychických stavech a v součinnosti se sociálním pracovníkem spolupracuje se zákonným zástupcem mladistvého při řešení jeho přípravy na budoucí povolání.

ČINNOST PEDAGOG VOLNÉHO ČASU

Základním úkolem pedagoga volného času je realizace individuální a skupinové, zájmové a sebeobslužné, eventuálně podle odbornosti a kvalifikace i terapeutické, zejména rukodělné, sportovní a kulturní činnosti s odsouzenými. Realizací uvedených aktivit učí vězněné osoby jakým způsobem lze trávit společensky přijatelným způsobem volný čas, případně kompenzovat možné vnitřní napětí.

²⁵ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby č. 26/2006, kterým se stanoví úkoly občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

ČINNOST SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Sociální pracovník, jehož funkci ve věznicích zpravidla vykonává žena provádí zejména činnost zaměřenou na plynulý přechod odsouzeného do řádného občanského života. V rámci individuálního a skupinového zacházení provádí sociálně právního poradenství, výchovnou a poradenskou činnost směřující k sociální rehabilitaci.

Navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami svěřených odsouzených, podílí se na řešení sociálních problémů, u mladistvých odsouzených si vyžádá v součinnosti se speciálním pedagogem, nepředcházeli-li výkonu trestu výkon vazby, opis zprávy orgánu péče o mládež, v součinnosti se speciálním pedagogem požádá zákonného zástupce a příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí o vyjádření k formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání.

ČINNOST VYCHOVATELE - TERAPEUTA

Jeho práce spočívá v realizaci individuální a skupinové terapie, kdy volí adekvátní obsah, formy, metody a přístup ke specifickým kategoriím odsouzených. Jedná se zejména o terapie různého typu např. arteterapie, ergoterapie, muzikoterapie, apod. Dále se podílí na psychoterapiích za metodického vedení psychologa. Svým způsobem vytváří podmínky pro změnu postojů a chování vězňů, pomáhá jim vytvořit reálný náhled na jejich trestnou činnost.

ČINNOST VYCHOVATEL

Vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených v rámci věznice.

Zabezpečuje realizaci práv odsouzených zejména na přijetí a odesílání korespondence a balíčků, na přijetí návštěv, provedení nákupů, vycházek a telefonických hovorů, apod., tak aby mohl každý odsouzený plnit aktivity programu zacházení.

7.2.2 Metody

Vzhledem k tomu, že bylo třeba zjišťovat informace, údaje, názory a postoje u dvou odlišných souborů respondentů (vybraní odborní zaměstnanci a mladiství odsouzení), přicházely v úvahu kombinace různých exploračních²⁶ metod např. dotazník, rozhovor a současně se jako vhodná jevila metoda obsahové analýzy²⁷. Prostřednictvím explorační metody lze získat poznatky a informace o souboru přímo od účastníků šetření. Další velkou předností explorační metody, dotazníku je především snadná administrace a hlavně „zjištění dat a informací o respondentovi, ale i jeho názorů a postojů k problémům, které dotazující zajímá.“²⁸ Naopak metoda obsahové analýzy se zaměřuje na analýzu pramenů šetření, v tomto případě se jedná o data obsažená v osobní dokumentaci vězněných osob tzv. osobních spisech a kartách. Uvedené osobní spisy obsahují např. rozsudky soudů s podrobným popisem spáchané trestné činnosti, osobní karty zahrnují např. odborná posouzení kompetentních odborných zaměstnanců či hodnocení aktivit programu zacházení.

U vybraných odborných zaměstnanců byl použit dotazník²⁹, jež byl koncipován jako baterie otázek identifikačních, kontrolních a uzavřených. Nevýhodou uzavřených otázek je omezení respondenta ve výpovědi vzhledem k výběru jedné z nabídnutých variant. Následkem této skutečnosti se může stát, že respondent zvolí variantu, kterou by si jinak vůbec nezvolil. Z tohoto důvodu se při tvorbě otázek dotazníku dbalo na stanovení co nejkonkrétnějších definic otázek, jež by měly obsáhnout možné alternativy odpovědí. Mimo uvedené typy otázek se v několika případech jednalo o inventář, kdy byla zvolena oznamovací věta (tvrzení), s níž respondenti měli možnost souhlasit či nesouhlasit. Zároveň byly ve čtyřech případech použity volné výpovědi, u nichž se předpokládalo, že vzhledem k variabilitě volných odpovědí nebude možné získané data kvantifikovat, nicméně jejich funkce měla být spíše kontrolní. S ohledem na cílovou skupinu respondentů se nebylo třeba při sestavování jednotlivých otázek v dotazníku vyhýbat obecně známé odborné terminologii.

²⁶ PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha : Karolinum, 1998, s. 97. ISBN 80-7184-569-8.

²⁷ PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha : Karolinum, 1998, s. 96. ISBN 80-7184-569-8.

²⁸ PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha : Karolinum, 1998, s. 105. ISBN 80-7184-569-8.

²⁹ viz příloha.

Hlavní metodou byl u mladistvých odsouzených zvolen rozhovor. Tato explorační metoda je sice časově náročnější, ale její výhody spočívají v objasnění, dokreslení či upřesnění dané situace. V průběhu rozhovoru lze také využít pozorování při osobním kontaktu s respondentem, sledovat jeho chování a podle průběhu rozhovoru případně korigovat způsob získávání informací. Časová náročnost provedení šetření touto metodou byla částečně eliminována konstrukcí obsahově stejných otázek pro všechny respondenty šetření, otázek zaměřených přesně na daný problém. To znamená, že ke shromáždění informací byl stanoven standardizovaný rozhovor s cílem získat odpovědi na předem připravovaný soubor otázek, kdy každému respondentovi byly kladeny stejně formulované otázky ve stejném pořadí.

7.2.3 Průběh a výsledky šetření

Výzkumné šetření bylo provedeno postupně ve věznicích Všehrda a Příbrami následujícím způsobem. Prostřednictvím vybraných odborných zaměstnanců působících na oddělení pro mladistvé vězněné osoby, kteří se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody se vytypovala na základě stanovených kritérií vhodná skupina respondentů. Poté následoval sběr dat z dostupných zdrojových dokumentů, za účelem zjištění maximálního množství informací o jednotlivých respondentech. Konkrétně se jednalo o spisy mladistvých vězněných osob a jejich karty, které jsou v současné době zpracovávány v elektronické podobě ve Vězeňském informačním systému. Uvedený systém by se dal charakterizovat jako přehledná databáze, která se skládá z různých submodulů, s níž všichni zaměstnanci Vězeňské služby pracují, avšak přístupy do jednotlivých oblastí jsou kompetenčně vymezeny. Jedním ze submodulů je zároveň i osobní karta vězněné osoby, v níž se nacházejí veškeré potřebné informace o dané osobě tzn. odborná posouzení, zdravotní klasifikace, apod. Po ukončení sběru dat byly u mladistvých odsouzených provedeny rozhovory. Před samotnou realizací se však společně s vybranými odbornými zaměstnanci prodiskutovala forma položených otázek, z důvodu vyhnutí se případnému nepochopení položené otázky. To znamená, že všem respondentům byly položeny stejné otázky ve stanoveném pořadí, jednalo se o standardizovaný rozhovor. Samotné pohovory byly zaznamenávány bez nahrávacího zařízení, za přítomnosti vybraného odborného zaměstnance v jejich kanceláři. Nemožnost nahrávky rozhovorů však nebyla překážkou, poněvadž odpovědi mladistvých odsouzených nebyly obsahově náročné a daly se zaznamenat do poznámek. Jejich přístup by se mohl charakterizovat jako bezproblémový a otevřený.

U vybraných odborných zaměstnanců byla použita nejpoužívanější výzkumná technika a to dotazník. Před samotnou realizací dotazníkového šetření byl proveden rozhovor s vybranými odbornými zaměstnanci, který měl ověřit srozumitelnost vytvořeného dotazníku a v případě potřeby doplnit uvedené informace.

Údaje získané z odpovědí respondentů (vybraných odborných zaměstnanců) byly pro snazší zpracování zaneseny do elektronické podoby, čímž vznikl uspořádaný soubor dat, databáze³⁰. Data byla roztríděna dle určitých kritérií do vzájemně se vylučujících kategorií a výsledky byly posléze zpracovány pomocí statistických metod v tomto případě aritmetických a procentuálních výpočtů, které zachycují konkrétní stav zkoumaných oblastí. Po dokončení sběru dat bylo provedeno vyhodnocení získaných dat formou deskripce a následně byly potvrzeny nebo vyvráceny předem stanovené hypotézy.

7.2.4 Analýza a interpretace získaných dat

HYPOTÉZY (H1-H7) STANOVENÉ U VYBRANÝCH ODBORNÝCH ZAMĚSTNANCŮ

H1: Předpokládám, že část odborných zaměstnanců ve vězeňství nemá požadovanou kvalifikaci.

Mají odborní zaměstnanci pracující s mladistvými odsouzenými odpovídající profesní kvalifikaci? Potvrzení či vyvrácení této hypotézy měly zajistit odpovědi na otázky č. 3 a 4.

Otázka č. 3

Nejvyšší dosažené vzdělání:

- ☐ vyšší odborné
- ☐ vysokoškolské, bakalář
- ☐ úplné vysokoškolské (Mgr., Ing. včetně doktorandského studia)

Otázka č. 4

Nejvyšší dosažené vzdělání zahrnuje pedagogickou oblast:

- ☐ ANO
- ☐ NE → Mám tedy pedagogické minimum? ☐ ANO
- ☐ NE

Na základě informací uvedených ve výše uvedených otázkách č. 3 a 4. byla vypracována následující tabulka, která znázorňuje přehled dosaženého vzdělání u respondentů.

³⁰ PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha : Karolinum, 1998, s. 241. ISBN 80-7184-569-8.

PŘEHLED DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ U RESPONDENTŮ

Pedagogické vzdělání	Pedagogické minimum	VOŠ	VŠ - Bc.	VŠ	Celkem
NE	NE	0	0	0	0
NE	ANO	0	0	1	1
ANO	-	1	2	6	9
ANO	ANO	0	0	0	0
Celkový součet:		1	2	7	10

Tabulka č. 9

Podstatná většina respondentů celkem 90% (9 odborných zaměstnanců) má odpovídající vysokoškolské vzdělání s pedagogickým zaměřením, přičemž tuto podmínku pro výkon práce nesplňuje 10% (1 odborný zaměstnanec) respondentů. Více informací k této výjimce se nachází v následujícím textu.

V tomto kontextu bylo dále vysokoškolské studium rozděleno na základě dosaženého titulu čili na bakalářský a magisterský, který zároveň zahrnoval i titul inženýrský, případně titul získaný v rámci doktorandského studia. Z výsledků šetření v této oblasti vyplynulo, že z 90% vysokoškolsky vzdělaných respondentů má 70% (7 odborných zaměstnanců) ukončené vysokoškolské studium s titulem Mgr., Ing., PhDr., apod., přičemž pouhých 10% (1 odborný zaměstnanec) respondentů ze 70% nemá vysokoškolské vzdělání s požadovaným pedagogickým zaměřením. U tohoto typu respondentů je však splněna podmínka absolvovaného pedagogického minima. Zbývajících 20% (2 odborní zaměstnanci) respondentů má ukončené vysokoškolské vzdělání s titulem Bc.

Vyšší odborné vzdělání pedagogického směru má z celkového podílu celkem 10% (1 odborný zaměstnanec) respondentů.

Na základě uvedených skutečností lze konstatovat, že vybraní odborní zaměstnanci, kteří se podílejí na výchovné práci s vězňnými osobami mají odpovídající vzdělání.

H2: Efektivita výchovné práce odborných zaměstnanců je omezena administrativní zátěží a materiálně technickými podmínkami.

Lze považovat administrativní zátěž a materiálně technické podmínky za hlavní příčiny, jež omezují efektivitu výchovné práce odborných zaměstnanců? Odpověď na tuto hypotézu se zjišťovala v dále uvedených otázkách č. 8, 11 a 15.

Otázka č. 8

Existují překážky ve výchovném práci, které Vám brání vykonávat svou práci efektivně?

☐ NE

☐ ANO → prosím, vyjmenujte konkrétní překážky

PŘEHLED EXISTENCE PŘEKÁŽEK VE VÝCHOVNÉM PRÁCI

Překážky	Celkem
ANO	5
NE	5
Celkový součet	10

Tabulka č. 10

V tomto případě se respondenti rozdělili na dvě poloviny, přičemž jedna tvrdila, že neexistují žádné překážky ve výchovném procesu, které by bránily efektivnímu výkonu jejich práce. Naopak druhá polovina se shodla, že zásadní překážky ve výchovném procesu tvoří kumulace nedostatků, z nichž některé nelze v současném systémovém nastavení ovlivnit, případně eliminovat. Konkrétně se jedná o nadměrný nárůst administrativy, nedostatek odborných zaměstnanců, z toho vyplývající pracovní přetížení, neustále zavádění nových koncepcí na úkor práce s vězněnými osobami, markantní nedostatek finančních prostředků na realizaci aktivit včetně neodpovídajícího počtu prostorů vzhledem k neúměrnému nárůstu vězněných osob.

Tuto skutečnost respektive jeden stěžejní faktor ovlivňující odborné zacházení s vězněnými osobami však nepřímo potvrdila i první polovina respondentů v odpovědích na otázku č. 11.

Otázka č. 11

Co Vám zabírá v průběhu řádné pracovní doby nejvíce času?

1).....

2).....

3).....

PŘEHLED ČASOVĚ NEJNÁROČNĚJŠÍ ZÁLEŽITOSTÍ

1.	Administrativa
2.	Práce s vězni
3.	Posouzení, nárazové úkoly, atd.

Tabulka č. 11

Uvedená otázka sice směřovala ke zjištění konkrétních náležitostí, jimiž se zabírají respondenti většinu své pracovní doby, avšak nepřímo měla poukázat na překážky, které brání efektivnímu zacházení s vězněnými osobami. Z uvedených údajů vyplynulo, že na prvním místě se u všech respondentů objevila administrativa, po ní následovala práce s vězněnými osobami a na posledním místě byly uvedeny skutečnosti související s pracovní náplní odborných zaměstnanců např. zpracování posouzení, plnění nárazových úkolů, přivádění a odvádění vězněných osob na aktivity, apod.

Otázka č. 15 měla přímo potvrdit, již skutečnosti konstatované v odpovědích na otázku č. 8 a č. 11 tedy poukázat na skutečnost, že aktuální stav ve vězeňství konkrétně materiální a technické podmínky neodpovídají optimálním podmínkám pro zacházení s vězněnými osobami čili tvoří jednou z mnohých překážek při práci.

Otázka č. 15

Domníváte se, že materiální a technické podmínky pro zacházení s odsouzenými jsou ve Vaší věznici

- ☐ nadprůměrné
- ☐ průměrné
- ☐ podprůměrné
- ☐ zcela nedostačující

STAV MATERIÁLNÍCH A TECHNICKÝCH PODMÍNEK VE VĚZNICI

Materiální a technické podmínky ve věznici	Celkem
<i>nadprůměrné</i>	-
<i>průměrné</i>	7
<i>podprůměrné</i>	1
<i>zcela nedostačující</i>	2
Celkový součet:	10

Tabulka č. 12

Celkem 70% respondentů (7 odborných zaměstnanců) jednoznačně odpovědělo, že materiální a technické podmínky jsou průměrné. Celých 20% (2 odborní zaměstnanci) respondentů shledalo stávající materiální a technické podmínky za zcela nedostačující. Zbývajících 10% (1 odborný zaměstnanec) je označilo za podprůměrné.

Odpovědi respondentů sice potvrdily skutečnost, že redukce efektivity výchovné práce s vězněnými osobami je zapříčiněna administrativní zátěží a materiálně technickými podmínkami, avšak poukázaly na komplex nedostatků, z nichž uvedené tvoří jen část špičky ledovce. V tomto bodě se jedná o aktuální stav vězeňství, jež se potýká především s problémem neadekvátního nárůstu počtu vězněných osob, nedostatkem odborných zaměstnanců, fatální absencí finančních prostředků na zajištění aktivit a neodpovídajícím počtu ubytovacích kapacit. Dopad uvedených faktorů může mít posléze vliv nejen na činnost odborných zaměstnanců, kteří jsou vystaveni permanentnímu stresu, ale i na samotný systém vězeňství, kdy v případě neřešení těchto zásadních otázek může dojít až ke vzpourám, jež budou představovat eskalaci problému neutěšeného stavu českého vězeňství.

H3: Odborní zaměstnanci nemají dostatek časového prostoru na realizaci výchovně vzdělávacích aktivit.

Mají odborní zaměstnanci adekvátní časový prostor na realizaci odborného zacházení? Je možné aplikovat své poznatky v souvislosti s aktuálními trendy zacházení spadající do oblasti penitenciární péče? Odpovědi na uvedené otázky, jež měly potvrdit či vyvrátit stanovenou hypotézu mapovaly otázky č. 10 a 17.

Otázka č. 10

Domníváte se, že máte dostatek časového prostoru na zacházení s odsouzenými?

☐ ANO

☐ NE

NÁZOR NA EXISTENCI ČASOVÉHO PROSTORU NA ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI

Dostatek času	Celkem
ANO	7
NE	3
Celkový součet	10

Tabulka č. 13

Kladně na tuto otázku odpovědělo celkem 70% (7 odborných zaměstnanců) respondentů a pouhých 30% (3 odborní zaměstnanci) odpověděli záporně.

Otázka č. 17

Máte ve své práci možnost realizovat určité inovativní postupy v rámci reedukace (např. etopedické)?

☐ NE

☐ ANO → vypíšte, prosím konkrétní příklady

.....

PŘEHLED MOŽNOSTI REALIZACE INOVATIVNÍCH POSTUPŮ V RÁMCI REEDUKACE

Inovativní postupy	Celkem
ANO	3
NE	7
Celkový součet	10

Tabulka č. 14

Na základě získaných dat lze říci, že převážná většina respondentů celých 70% (7 odborných zaměstnanců) nemá možnost realizovat nejnovější trendy z oblasti penitenciární péče v průběhu své práce. Zbývajících 30% (3 odborní zaměstnanci) tak tvoří spíše výjimku. Aplikaci nových trendů tvoří převážně modifikace ověřených zahraničních programů na české podmínky vězeňství. Jedná se o programy, které se zaměřují na vytvoření náhledu pachatelů na svou trestnou činnost, úpravu kriminogenních vzorců chování respektive na naučení zvládání situace, uvědomění si následků, jež zapříčinila trestná činnost pachatele, apod. Mimo jiné zavádí respondenti některé školské programy např. etickou výchovu, enviromentální výchovu, apod.

Vzhledem ke skutečnostem uvedeným v analýze hypotézy č. 2 (administrativní zátěž, nedostatečné materiální a technické podmínky, apod.) lze na základě těchto odpovědí konstatovat, že vybraní odborní zaměstnanci mají dostatečný časový prostor pro realizaci výchovných aktivit, přičemž 30% z nich má možnost realizovat na české podmínky upravené zahraniční programy zacházení s pachateli trestných činů, které směřují ke změně negativních vzorců chování a uvědomění si následků trestné činnosti.

H4: U odborných zaměstnanců převládá názor, že reedukace vede k nižší recidivě.

Zpravidla většina vězněných osob trpí poruchou osobnosti či jinou poruchou, která zapříčinila nežádoucí vzorce chování. Prostředkem reedukace ve výkonu trestu odnětí svobody jsou aktivity programu zacházení, které by měli napomoci k úpravě či změně tohoto chování. Z tohoto důvodu se pro potvrzení či vyvrácení této hypotézy použili otázky č. 12, 13 a 14, jež by měly nastínit názor vybraných odborných zaměstnanců na vliv převýchovy v průběhu uvěznění.

Otázka č. 12

Domníváte se, že lze za současné situace ve vězeňství převychovat:

- ☐ všechny odsouzené
- ☐ většinu odsouzených
- ☐ menší část odsouzených
- ☐ pouze některé odsouzené
- ☐ žádného odsouzeného

NÁZOR KOLIK LZE PŘEVYCHOVAT V SOUČASNÉ DOBĚ ODSOUZENÝCH

Jaké odsouzené lze převychovat:	Celkem
<i>všechny odsouzené</i>	0
<i>většinu odsouzených</i>	0
<i>menší část odsouzených</i>	4
<i>pouze některé odsouzené</i>	6
<i>žádného odsouzeného</i>	0
Celkový součet	10

Tabulka č. 15

Celkem 60% (6 odborných zaměstnanců) respondentů odpovědělo, že lze převychovat pouze některé odsouzené a zbývajících 40 % (4 odborní zaměstnanci) respondentů se domnívá, že lze převychovat menší část odsouzených.

Otázka č. 13

Domníváte se, že reedukace vede k nižší recidivě?

- ☐ ANO
- ☐ NE

VLIV REEDUKACE NA SNÍŽENÍ RECIDIVY

Snížení recidivy	Celkem
ANO	7
NE	3
Celkový součet	10

Tabulka č. 16

Pozitivní vliv reedukace ve vztahu k nižší recidivě potvrdilo u výše uvedené otázky celkem 70% (7 odborných zaměstnanců) respondentů a 30% (3 odborní zaměstnanci) respondentů se nedomnívá, že se reedukace podílí na nižší recidivě.

Otázka č. 14

Domníváte se, že realizace aktivit programu zacházení má vliv na reedukaci?

- ☐ ANO
- ☐ NE
- ☐ NEVÍM

VLIV AKTIVIT PROGRAMU ZACHÁZENÍ NA REEDUKACI

Vliv aktivit	Celkem
ANO	7
NE	2
NEVÍM	1
Celkový součet	10

Tabulka č. 17

Názory respondentů, zda mají aktivity programu zacházení vliv na reedukaci se v odpovědích převážně nelišily. Celých 70% (7 odborných zaměstnanců) respondentů se domnívá, že aktivity programu zacházení mají vliv na reedukaci. Celkem 20% (2 odborní zaměstnanci) respondentů nesouhlasí s uvedeným názorem a zbývajících 10 % (1 odborný zaměstnanec) neví.

V podstatě lze říci, že převážná část respondentů se domnívá, že reedukace realizovaná v průběhu výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím aktivit programů zacházení vede k nižší recidivě, což platí pouze pro některé odsouzené.

H5: Převážnou část odborných zaměstnanců jejich práce uspokojuje.

Ve vězeňském prostředí, jehož podmínky pro práci se zásadním způsobem odlišují od podmínek v civilních zařízeních se po odborných zaměstnancích požadují nejen kvalifikační předpoklady, ale i schopnost adaptace na specifické prostředí a celá řada sociálních dovedností. Nejen zmiňované požadavky jsou nutné pro efektivní zacházení s vězněnými osobami. Velkou roli taktéž hraje i spokojenost s prací, poněvadž tento faktor se promítá do každodenních činností, tedy i do práce s pachateli trestné činnosti. Z tohoto důvodu se otázka č. 16 zabývá oblastí uspokojení vybraných odborných zaměstnanců z pracovní činnosti.

Otázka č. 16

Můžete říci, že Vás Vaše práce

- ☐ uspokojuje
- ☐ spíše uspokojuje
- ☐ nevím
- ☐ spíše neuspokojuje
- ☐ vůbec neuspokojuje

PŘEHLED USPOKOJENÍ Z PRÁCE

Uspokojení z práce	Celkem
<i>uspokojuje</i>	2
<i>spíše uspokojuje</i>	6
<i>nevím</i>	1
<i>spíše neuspokojuje</i>	1
<i>vůbec neuspokojuje</i>	0
Celkový součet	10

Tabulka č. 18

Z celkového počtu respondentů pouze 20 % (2 odborní zaměstnanci) uspokojuje jejich práce. Značnou většinu celkem 60% (6 odborných zaměstnanců) respondentů spíše uspokojuje, 10% (1 odborný zaměstnanec) respondentů práce spíše neuspokojuje a zbývajících 10% (1 odborný zaměstnanec) respondentů neví. Z uvedeného vyplývá, že valnou většinu odborných zaměstnanců jejich práce uspokojuje.

H6: Odborní zaměstnanci mají dojem, že jsou nedostatečně finančně ohodnoceni.

Peníze slouží k obstarávání prostředků a zajištění každodenního života. Z tohoto důvodu se jeví jako možný motivační prvek, poněvadž jejich množství stanovené ve mzdě by mělo odrážet nejen kvalifikační předpoklady k výkonu dané funkce, ale i její náročnost, apod. Názory respondentů na tuto problematiku měla objasnit otázka č. 18.

Otázka č. 18

Domníváte se, že je Vaše práce dostatečně finančně ohodnocena?

☐ ANO

☐ NE

NÁZORY NA FINANČNÍ OHODNOCENÍ

Finanční ohodnocení	Celkem
<i>Dostatečné</i>	2
<i>Nedostatečné</i>	8
Celkový součet	10

Tabulka č. 19

Z uvedené tabulky vyplývá, že pouhých 20% (2 odborní zaměstnanci) respondentů se domnívá, že jsou jejich výsledky práce dostatečně ohodnoceni. Zbývající procentuelní většina, celých 80% (8 odborných zaměstnanců) respondentů jsou opačného názoru, tj. domnívají se, že jejich práce není dostatečně finančně ohodnocena.

Na základě výše uvedeného lze říci, že u 80% vybraných odborných zaměstnanců převládá názor, že jejich práce není finančně doceněna.

H7: Převážná část odborných zaměstnanců považuje svou práci za smysluplnou.

Vykonávat pracovní povinnosti bez víry v její aktuální či budoucí smysl se může odrazit na přístupu a výsledcích každého jedince. V případě, že jedinec nevěří ve smysl své práce může se přihodit, že své povinnosti bude vykonávat pouze formálně, nebude projevovat hlubší zájem o svou práci v podobě dalšího vzdělávání a uplatňování poznatků do praxe, apod.

Otázka č. 19

Máte pocit, že Vaše práce

☐ má smysl

☐ nemá smysl

POHLED ODBORNÝCH ZAMĚSTNANCŮ NA SMYSLUPLNOST PRÁCE

Práce	Celkem
<i>má smysl</i>	10
<i>nemá smysl</i>	0
Celkový součet	10

Tabulka č. 20

Z hlediska vnímání smysluplnosti práce došlo u všech respondentů k významné shodě. Celých 100% (10 odborných zaměstnanců) respondentů se domnívá, že jejich práce má smysl.

HYPOTÉZY STANOVENÉ U MLADISTVÝCH NACHÁZEJÍCÍCH SE VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

HYPOTÉZY (H1-H2)

H1: Mladiství odsouzení se domnívají, že jim vzdělání pomůže v jejich dalším životě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

H2: Mladiství odsouzení se domnívají, že vzdělávací aktivity budou mít vliv na trávení jejich volného času po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Pro utvoření obrazu o charakteru respondentů (mladistvých odsouzených), s nimiž byl prováděn rozhovor za účelem zjištění jejich názoru, zda mají realizované aktivity programu zacházení jistý vliv na uspořádání jejich života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody byli vybráni zástupci, jejichž životní osudy se výrazným způsobem odlišují od ostatních a představují tak vzorek vězeňské populace, který je z hlediska reedukace náročnější. V následujícím textu se nachází stručné kasuistiky třech vybraných odsouzených, jejichž obsah poslouží uvedenému účelu.

KASUISTIKA Č. 1, ODSOUZENÝ DAVID

ANAMNÉZA

Davidovi je 18 let. Je svobodný, bezdětný, žije různě u známých. Ukončil základní školu, necelé dva roky se učil autoelektrikářem na střeším odborném učilišti, avšak obor z důvodu trestné činnosti nedokončil. Před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody byl evidován na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Ve výkonu trestu odnětí je již po druhé zpravidla za majetkovou trestnou činnost. V současné době mu je uložen trest ve výši 18 měsíců za způsobení značné škody při poškozování cizí věci.

RODINNÁ ANAMNÉZA

David vyrůstal u své tety, vlastní sestry matky, která ho vychovávala společně se svými čtyřmi dětmi. Dle vyjádření Davida mu „*vytvořila krásné dětství*“. Ve svých 10 letech se David na popud své matky přestěhoval za ní do Prahy, kde setrval do svých 17 let. S matkou se neměli moc rádi, poněvadž se o něho prý vůbec nestarala (neprala, nevařila, apod.). Jeho novou rodinu tvořil přítel její matky a dítě, které se narodilo z tohoto svazku. Od svých 17 let žil různě v odstavených vagonech po pražských vlakových nádražích, u svých kamarádů, apod.

OSOBNÍ ANAMNÉZA

Povinnou školní docházku nastoupil David v roce 1998, v jehož průběhu dvakrát opakoval šestý ročník. Posléze nastoupil na střední odborné učiliště, obor autoelektrikář, který z důvodu páchání trestné činnosti nedokončil. Výchovné problémy začaly v roce 2003, kdy byl vyšetřován Policií České republiky pro trestný čin krádeže a porušování domovní svobody. V témže roce vykázal neomluvenou absenci. Jeho chování bylo sledováno a prováděly se výchovné pohovory. Rodině byla navrhována opatření k nápravě, která nebyla, hlavně ze strany matky, akceptována. David se dopouštěl nadále majetkové trestné činnosti. Dle spisové dokumentace spáchal od roku 2004 pět trestných činů, které musely být vzhledem k jeho věku odloženy.

KOMENTÁŘ

David si uvědomuje si, že spáchal trestný čin, ale výši svého trestu považuje za nepřiměřenou. Jako hlavní důvody své trestné činnosti uvádí špatné rodinné zázemí, svou nezaměstnanost a nedostatek finančních prostředků. Po návratu z výkonu trestu odnětí svobody neví co bude dělat.

KASUISTIKA Č. 2, ODSOUZENÝ PATRIK

ANAMNÉZA

Patrikovi je 17 let. Je svobodný, bezdětný, žije různě u kamarádů. Dokončil pouze základní školu, střední odborné učiliště, obor malíř - lakýrník, nedokončil. Před nastoupením do výkonu trestu odnětí svobody nebyl evidován na Úřadu práce. Za majetkovou trestnou činnost a distribuci drog byl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody na 36 měsíců nepodmíněně. V minulosti pro opakovanou majetkovou trestnou činnost byl umístěn do výchovného ústavu.

RODINNÁ ANAMNÉZA

Patrik se narodil v roce 1992 matce mimo manželství a to v době, kdy byla umístěna do dětského výchovného ústavu. Na základě této skutečnosti byl Patrik umístěn do dětského domova. Posléze projevila jeho matka zájem o jeho výchovu, kterou zanedbávala v důsledku závislosti na drogách. Z tohoto důvodu přenechala Patrikova matka jeho výchovu své matce, s níž žila ve společné domácnosti, kde byly hlavním zdrojem příjmu sociální dávky. V době, kdy byly Patrikovi tři roky matka zmizela beze stopy a její matka (babička Patrika) požádala o soudní svěření do péče. V roce 1999 matka opět převzala výchovu syna, poněvadž se zbavila své závislosti a žila řádný život ve vztahu, z něhož se narodilo další dítě.

OSOBNÍ ANAMNÉZA

Patrik nastoupil povinnou školní docházku v roce 1999. Na základě vyšetření pedagogicko-psychologickou poradnou mu byla odložena docházka o jeden rok pro psychickou a mentální nevyzrálост. V roce 2002 se dopustil trestného činu krádeže a ve škole se objevily výchovné problémy. Vzhledem k tomu, že Patrik po tomto incidentu stále páchal další majetkovou trestnou činnost byla mu z tohoto důvodu v roce 2003 nařízena ústavní výchova. K nápravě v jeho chování však nedošlo. Dle spisové dokumentace spáchal do roku 2003 osm trestných činů, které musely být s ohledem na jeho věk odloženy. Patrik přiznal, že od svých čtrnácti let experimentoval s různými druhy drog, kdy začínal na marihuaně a postupem času užíval i syntetické drogy jako je pervitin. V průběhu této fáze života přišel Patrik na to, že mu drogy poskytují nejen požitky, ale mohou být i zdrojem finančním. Na základě tohoto rozhodnutí začal postupem času distribuovat drogy.

KOMENTÁŘ

Patrik považuje za hlavní důvody své trestné činnosti drogy a partu špatných kamarádů. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se nemá kam vrátit. Z tohoto důvodu nemůže jistě říct, že se nevrátí k páchání trestné činnosti, poněvadž v současné době si neumí představit, že by měl pravidelně každé ráno vstávat a pracovat za minimální plat, když si dealerstvím drog může vydělat mnohonásobně více peněz a bez zbytečné práce.

KASUISTIKA Č. 3, ODSOUZENÝ JAROSLAV

ANAMNÉZA

Jaroslav, 18 let, svobodný, otec dcery, která je v péči matky, v současné době žije ve společné domácnosti u své babičky. Ve vztahu k dceři mu soud stanovil vyživovací

povinnost. Základní školu ukončil, poté nastoupil na střední odborné učiliště, obor zedník, ale nedokončil druhý ročník. Ve výkonu trestu odnětí je již po druhé za opakovanou majetkovou trestnou činnost. V současné době mu je uložen trest ve výši 24 měsíců za zpronevěru.

RODINNÁ ANAMNÉZA

Jaroslav se narodil v roce 1991 do úplné rodiny, kde byl vychováván společně se svým starším bratrem. Rodiče se rozvedli, když bylo Jaroslavovi 6 let. Obě děti byly svěřeny do výchovy babičky z matčiny strany. Babička se snažila dbát o výchovu v rámci svých možností, ale dle Jaroslava „*všechno neuhlídala*“. S otcem neudrží žádný kontakt. Matka je nezaměstnaná a v současné době jeví sporadický zájem o výchovu.

OSOBNÍ ANAMNÉZA

Jaroslav ukončil pouze základní povinnou školní docházku, jejíž průběh se neobešel bez jistých komplikací. Jaroslav sám přiznal, že vyvolával problémy na škole tím, že šikanoval své spolužáky a velice často neplnil školní povinnosti. Ve věku od 12 do 15 let byl umístěn do dětského domova. Po nástupu na střední odborné učiliště, obor zedník se seznámil s dívkou, se kterou měl vážnou známost. Ze svazku se mu v roce 2007 narodila dcera, na jejíž výchově se z počátku podílel. Jak sám uvádí po narození dcery začaly potíže s přítelkyní. Žádala ho, aby si našel zaměstnání, ale on odmítl s tím, že nebude manuálně pracovat za minimální mzdu. Po půl roce snažení se s ním přítelkyně rozešla. Od té doby bydlí u své babičky.

KOMENTÁŘ

Jaroslav svaluje vinu za své chování na rodiče a společnost, kteří se o něho dostatečně nepostarali. Jak sám uvedl, nehodlá se v současné době zabývat otázkou co bude dělat po návratu z výkonu trestu odnětí svobody, protože je to ještě daleko.

VÝSLEDKY ROZHOVORŮ S MLADISTVÝMI ODSOUZENÝMI

Následující text zahrnuje výsledky rozhovorů prováděných ve Věznici Všechny a Věznici Příbram s mladistvými odsouzenými, kteří byli zpravidla motivováni k dokončení studia a zapojovali se do různých vzdělávacích programů. Zformulované otázky a jejich znění byly položeny tak, aby jim porozuměli veškeré vězněné osoby.

Otázka č. 1

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

PŘEHLED DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ U RESPONDENTŮ

Vzdělání	Celkem
ZŠ - dokončeno	7
ZŠ - nedokončeno	0
SOU - dokončeno	3
SOU - nedokončeno	7
SŠ - dokončeno	0
SŠ - nedokončeno	0

Tabulka č. 21

Z celkového počtu respondentů pouze 30% (3 mladiství odsouzení) respondentů úspěšně absolvovalo střední odborné učiliště v oboru autoelektrikář, zedník a instalatér. Zbývajících 70% (7 mladistvých odsouzených) respondentů uvádí, že započali studium na středním odborném učilišti, avšak zpravidla ve druhém ročníku museli studium přerušit.

Otázka č. 2

Měl jste problémy ve škole? V případě, že ano, tak jaké?

PŘEHLED HLAVNÍCH PROBLÉMŮ U RESPONDENTŮ V PRŮBĚHU JEJICH ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Druh problému	Celkem
záškoláctví, neomluvené absence	6
vyrušování při vyučování	2
bez problémů	2

Tabulka č. 22

Nejčastěji se vyskytujícím problémem bylo u 60% (6 mladistvých odsouzených) respondentů záškoláctví a značné množství neomluvených hodin ve škole. Zbývajících 40% (4 mladiství odsouzení) by se dalo rozdělit na dvě poloviny, kdy první polovina 20% (2 mladiství odsouzení) uvádějí, že zpravidla vyrušovali v hodinách a druhá polovina, zbývajících 20% (2 mladiství odsouzení) se považuje svůj pobyt ve škole za bezproblémový.

Otázka č. 3

Pracoval jste po ukončení školní docházky? V případě, že ne, tak čím jste živil?

PŘEHLED ZPŮSOBŮ OBŽIVY U RESPONDENTŮ PO UKONČENÍ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Způsoby obživy	Celkem
nezaměstnaný v kombinaci s krádežemi	4
krátkodobá zaměstnání tzv. „práce na černo“	2
krádeže	4

Tabulka č. 23

Většina respondentů neodpověděla jednoznačně na tuto otázku. Vždy prý záviselo na situaci, v níž se zrovna nacházeli, ale zpravidla převažovala kombinace činností uvedených v tabulce tzn. celkem 40% (4 mladiství odsouzení) respondentů uvedlo, že po ukončení školní docházky byli vedeni na úřadu práce s tím, že si přivydělávali krádežemi na svou obživu. Stejně procentuelní zastoupení tzn. 40% (4 mladiství odsouzení) se věnovalo čistě majetkové trestné činnosti zpravidla krádežím a posledních 20% (2 mladiství odsouzení) respondentů provozovalo tzv. „práci na černo“, kdy zpravidla využívali brigádnických nabídek.

Otázka č. 4

Z jakého důvodu jste prozatím nedokázal uplatnit své vzdělání?

Odpovědi na tuto otázku se lišily od respondenta k respondentu, někdo uváděl pobyt ve výkonu trestu, jiní své rodiče a podmínky, v nichž se nacházel na svobodě, další uváděli braní drog a nebo si vůbec nepřipustili tuto skutečnost, poněvadž považovali své dosavadní schopnosti, jež spočívali v životních zkušenostech i ve vzdělání za dostatečné.

Otázka č. 5

Rozhodl jste si doplnit své vzdělání ve výkonu trestu? V případě, že ano, tak proč?

PŘEHLED O ROZHODNUTÍ SI DOPLNĚNÍ VZDĚLÁNÍ V PRŮBĚHU UVĚZNĚNÍ

Vzdělání v průběhu uvěznění	Celkem
ANO	6
NE	4
Celkový součet	10

Tabulka č. 24

Celkem 40% (4 mladiství odsouzení) respondentů se nerozhodlo pro další vzdělávání v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Jako hlavní důvod uváděli, že stávající zkušenosti a vzdělání je pro ně dostačující nebo dokonce tvrdili, že to není perspektivní. Toto tvrzení však nedokázali nijak řádně odůvodnit či podložit řádnými argumenty.

Zbývajících 60% (6 mladistvých odsouzených) respondentů se rozdělilo na dvě poloviny, kdy první tvrdila, že chtěli využít nabídky dalšího vzdělávání a druhá se chtěla lépe uplatnit na trhu práce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Otázka č. 6

Kdo se podle Vás podílel na Vašem rozhodnutí o získání vzdělání?

V odpovědi na tuto otázku panovala jednoznačná shoda. Celkem 60% (6 mladistvých odsouzených) respondentů, kteří jsou zapojeni do dalšího vzdělávání odpovědělo, že pouze oni sami se rozhodli pro tento krok, který je důležitý pro jejich život na svobodě.

V tomto případě je nutné si uvědomit, že jen malá většina odsouzených dokáže po pravdě přiznat co nebo kdo je dostatečně motivoval k rozhodnutí o doplnění si vzdělání, poněvadž se zpravidla jedná o jedince s poruchou osobnosti a poruchou chování.

Otázka č. 7

Domníváte se, že vzdělávací aktivity, které absolvujete v průběhu výkonu trestu budou mít vliv na Vaše trávení volného času na svobodě?

PŘEHLED POSTOJŮ RESPONDENTŮ NA VLIV VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT PO PROPUŠTĚNÍ NA SVOBODU

Vliv vzdělávacích aktivit	Celkem
ANO	2
NE	8
Celkový součet	10

Tabulka č. 25

Celkem 80% (8 mladistvých odsouzených) respondentů se domnívá, že vzdělávací aktivity absolvované v průběhu uvěznění nebudou mít žádný vliv na trávení volného času na svobodě. Zbývajících 20% (2 mladiství odsouzení) respondentů odpovědělo, že v některých vzdělávacích aktivitách budou nadále pokračovat i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, ale prozatím nedokážou říci v jakých. Na jisto však potvrdili, že se budou věnovat spíše sportovním a kondičním činnostem.

Otázka č. 8

Premýšlel jste někdy v průběhu výkonu trestu o penězích, které vynakládá Vězeňská služba na Váš pobyt ve vězení?

PŘEHLED RESPONDENTŮ, KTEŘÍ SE ZABÝVALI OTÁZKOU FINANČNÍCH PROSTŘEDKŮ ZA POBYT VE VĚZENÍ

Otázka financí za pobyt ve vězení	Celkem
ANO	2
NE	8
Celkový součet	10

Tabulka č. 26

Ze všech dotázaných odpovědělo nesouhlasně celkem 80% (8 mladistvých odsouzených) respondentů. K tomuto jasnému stanovisku však zpravidla ještě dodatečně poznamenali, že uhrazení nákladů za pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody je „přeci věci státu a ne jejich, dále že jsou to vyhozené peníze a nebo že nespátřejí žádný důvod proč by se touhle otázkou měli zabírat.“. Zbývajících 20% (2 mladiství odsouzení) respondentů odpovědělo, že se zabíralo touto otázkou spíše „letmo“ a neřešili tuto problematiku více podrobněji. Tento způsob odpovědi lze s těžší vyhodnotit. Z tohoto důvodu lze pouze určitě říci, že celkem 80% (8 mladistvých odsouzených) respondentů se touto otázkou vůbec nezaobíralo a dalších 20% (2 mladiství odsouzení) respondentů se spíše touto otázkou nezaobíralo.

Otázka č. 9

Myslíte si, že odborné vzdělání Vám pomůže k získání místa po ukončení výkonu trestu?

PŘEHLED NÁZORŮ RESPONDENTŮ NA VZDĚLÁNÍ JAKO PROSTŘEDEK UPLATNĚNÍ SE NA TRHU PRÁCE

Důležitost vzdělání po propuštění na svobodu	Celkem
<i>ANO</i>	2
<i>Spíše ANO</i>	3
<i>Určitě ANO</i>	3
<i>NE</i>	0
<i>Spíše NE</i>	0
<i>Určitě NE</i>	2
Celkový součet	10

Tabulka č. 27

Bylo uvedeno, že do dalšího vzdělávání je zapojeno celkem 60% (6 mladistvých odsouzených) respondentů. Dalo by se předpokládat, že všichni tyto respondenti budou souhlasit, avšak ze všech provedených rozhovorů vyplynulo, že polovina respondentů čili 30% (3 mladiství odsouzení) z 60% (6 mladistvých odsouzených) zapojených do vzdělávání odpověděla „asi ano“, druhá polovina odpověděla „určitě“. Ze zbývajících 40% (4 mladiství odsouzení) respondentů se u 20% (2 mladiství odsouzení) překvapivě objevila odpověď „ano“, zbývajících důrazně nesouhlasili.

Na základě uvedeného můžeme říci, že celkem 80% (8 mladistvých odsouzených) respondentů se domnívá, že odborné vzdělání jim napomůže k uplatnění na trhu práce po ukončení výkonu trestu odnětí svobody.

Otázka č. 10

Hodláte se po propuštění z věznice zabývat otázkou vrácení peněz Vězeňské službě, které vznikly v souvislosti s Vaším pobytem ve věznici?

PŘEHLED NÁZORŮ RESPONDENTŮ NA ÚHRADU FINANČNÍCH PROSTŘEDKŮ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ZA POBYT VE VĚZENÍ PO PROPUŠTĚNÍ NA SVOBODU

Úhrada finanční prostředků za pobyt ve vězení	Celkem
ANO	4
NE	6
Celkový součet	10

Tabulka č. 28

Pozitivní odezva na tuto otázku byla zaznamenána u pouhých 40% (4 mladiství odsouzení) respondentů, kteří tvrdili, že se budou touto problematikou náhrady finančních prostředků vzniklých pobytem ve výkonu trestu odnětí svobody zabývat po získání pracovního místa, kdy formou srážek z platu budou splácet svůj dluh. Zbývajících většina celých 60% (6 mladistvých odsouzených) odpovědělo, že se určitě nebudou zabývat touto otázkou.

VÝSLEDKY OBSAHOVÉ ANALÝZY OSOBNÍ SPISOVÉ DOKUMENTACE VČETNĚ OSOBNÍCH KARET U MLADISTVÝCH ODSOUZENÝCH

Ve vztahu k závažnosti spáchaných trestných činů lze říci, že u převážné většiny, celkem 60% (6 mladistvých odsouzených) respondentů převažuje majetková trestná činnost ve formě krádeží, zpronevěry a podvody. V menší míře se u 40% (4 mladiství odsouzení) respondentů objevuje trestný čin napadení, nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek, apod. Samozřejmě se u některých respondentů vyskytují kombinace různých §§ trestné činnosti a nebo očekávají udělení dalšího trestu v průběhu uvěznění.

Zkoumaný soubor respondentů lze dále rozdělit na dvě skupiny odsouzených. První tvoří respondenti, jež před nástupem do současného výkonu trestu odnětí svobody nebyli trestáni v rámci soudního řízení tzv. „prvotrestaní“. Protiklad k této skupině odsouzených tvoří druhá skupina, jež se skládá z osob 1x a vícekrát trestaných.

PŘEHLED RESPONDENTŮ VZHLEDEM K CELKOVÉMU POČTU SPÁCHANÝCH TRESTNÝCH ČINŮ

Prvotrestaní	1x a vícekrát trestaní
3	7

Tabulka č. 29

U skupiny vykonávající opakovaně trest výkonu odnětí svobody bylo zjištěno, že spodní věková hranice počátku jejich kriminální kariéry je 14,5 let. Naopak u prvotrestatných se uvedená hranice posouvá na věk 17 let.

7.2.5 Vyhodnocení hypotéz

HYPOTÉZY STANOVENÉ U VYBRANÝCH ODBORNÝCH ZAMĚSTNANCŮ

HYPOTÉZY (H1-H7)

H1: Předpokládám, že část odborných zaměstnanců ve vězeňství nemá požadovanou kvalifikaci.

V rámci šetření bylo zjištěno, že celkem 90% respondentů splňuje předepsané vysokoškolské požadavky na vzdělání v pedagogickém směru. **Falsifikováno, hypotéza nebyla potvrzena.**

H2: Efektivita výchovné práce odborných zaměstnanců je omezena administrativní zátěží a materiálně technickými podmínkami.

Výsledky šetření potvrdily, že materiální a technické podmínky shledává celých 70% respondentů za nevyhovující a celých 100% respondentů se domnívá, že zpracování administrativních náležitostí zabírá většinu řádné pracovní doby. Na základě uvedených skutečností lze konstatovat, že valná většina respondentů považuje administrativní zátěž a materiální technické podmínky za „překážku“ v jejich odborné činnosti. **Verifikováno, hypotéza byla potvrzena.**

H3: Odborní zaměstnanci nemají dostatek časového prostoru na realizaci výchovně vzdělávacích aktivit.

Celých 70% respondentů odpovědělo, že mají dostatek časového prostoru na realizaci výchovných aktivit. **Falsifikováno, hypotéza nebyla potvrzena.**

H4: U odborných zaměstnanců převládá názor, že reedukace vede k nižší recidivě.

Kladně na tuto otázku týkající se názoru, zda reedukace vede k nižší recidivě odpovědělo celkem 70% respondentů. **Verifikováno, hypotéza byla potvrzena.**

H5: Převážnou část odborných zaměstnanců jejich práce uspokojuje.

Z výsledků šetření vyplynulo, že celkem 60% respondentů jejich práce spíše uspokojuje. **Verifikováno, hypotéza byla potvrzena.**

H6: Odborní zaměstnanci mají dojem, že jsou nedostatečně finančně ohodnoceni.

Převážná většina respondentů, celých 80% se domnívá, že jejich pracovní činnost není dostatečně doceněna. **Verifikováno, hypotéza byla potvrzena.**

H7: Převážná část odborných zaměstnanců považuje svou práci za smysluplnou.

Na otázku smysluplnosti práce respondentů se celých 100% respondentů domnívá, že jejich práce má smysl. **Verifikováno, hypotéza byla potvrzena.**

HYPOTÉZY STANOVENÉ U MLADISTVÝCH UMÍSTĚNÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

HYPOTÉZY (H1-H2)

H1: Mladiství odsouzení se domnívají, že jim vzdělání pomůže v jejich dalším životě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Celkem 60% respondentů je zapojeno do dalšího vzdělávání a zbývajících 40% není, i přes tuto skutečnost se celkem 80% respondentů domnívá, že vzdělání jim napomůže v dalším životě na svobodě. **Verifikováno, hypotéza byla potvrzena.**

H2: Mladiství odsouzení se domnívají, že vzdělávací aktivity budou mít vliv na trávení jejich volného času po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Z výsledků šetření vyplynulo, že celkem 80% respondentů se domnívá, že vzdělávací aktivit nebudou mít žádný vliv na trávení volného času po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. **Falsifikováno, hypotéza nebyla potvrzena.**

7.3 Závěr šetření

Cíl šetření spočíval pojmenování konkrétních faktorů, které omezují výchovně vzdělávací činnost realizovanou v průběhu uvěznění a její vliv na mladistvé odsouzené. Následnou analýzou názorů a postojů včetně její interpretace měly být zjištěny případné rozdíly u obou skupin respondentů (mladiství odsouzení, vybraní odborní zaměstnanci) ve vnímání vlivu výchovně vzdělávacích aktivit realizovaných v průběhu výkonu trestu odnětí svobody na uspořádání života mladistvých odsouzených po propuštění na svobodu.

U vybraných odborných zaměstnanců se zaměřil na zjišťování konkrétních překážek omezujících výchovně vzdělávací činnost, jejich názor na subjektivní zhodnocení převýchovného procesu, názory na smysluplnost a uspokojení z vykonané práce včetně finančního ohodnocení a odpovídající kvalifikaci. U mladistvých odsouzených se mimo jiné zjišťoval jejich názor na vzdělání a zda budou mít vzdělávací aktivity vliv na uspořádání, trávení jejich volného času na svobodě.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o sondu do uvedené problematiky byla její realizace omezena na několika málo případech a nelze předpokládat či vyvozovat obecnou platnost následujících tvrzení a závěrů, jež vyplynuly ze stanovených hypotéz. Z tohoto důvodu mají pouze omezenou platnost. Jak bylo uvedeno objektem šetření byly dvě skupiny respondentů, první tvořili vybraní odborní zaměstnanci a druhou mladiství odsouzení, z tohoto důvodu byly stanoveny dvě oblasti hypotéz pro každou skupinu zvlášť. Následující závěry budou řešeny v uvedeném pořadí, tzn. odborní zaměstnanci a poté mladiství odsouzení.

V první hypotéze byla řešena otázka kvalifikační způsobilosti odborných zaměstnanců praktikujících výchovně vzdělávací činnost u mladistvých odsouzených, poněvadž se v této souvislosti předpokládalo, že nejen praktické zkušenosti, ale i odbornost vede k úspěšné převýchově. Z výsledků vyplynulo že převážná většina vybraných odborných zaměstnanců splňuje požadované vzdělání pro jejich práci. **Druhá hypotéza** se zabývala problematikou faktorů, jež brání odborným zaměstnancům k zajištění efektivní výchovné činnosti lépe řečeno, zda se mohou materiální a technické podmínky včetně administrativní zátěže nejvíce podílet na uvedené skutečnosti. Výsledky šetření potvrdily, že uvedené dva faktory patří mezi hlavní omezující činitele při vykonávání efektivní práce, přičemž na administrativní zátěž byl kladen větší důraz. **Třetí hypotéza** řešila nedostatek časového prostoru na realizaci vzdělávacích aktivit. Vzhledem k prokázaným překážkám při práci jsem

předpokládala, že nebudou mít odborní zaměstnanci dostatek časového prostoru, avšak názory valné většiny vybraných odborných zaměstnanců prokázaly opak tzn., že mají dostatek času na realizaci výchovné práce. **Čtvrtá hypotéza** se zaměřila na názory týkající se vlivu reedukace na míru recidivy. V tomto případě bylo předpokládáno, že naprostá většina bude zastávat kladný postoj v této věci. Pozitivní postoj vyjádřila pouze větší polovina vybraných odborných zaměstnanců. **Pátá hypotéza** zjišťovala, zda uspokojuje odborné zaměstnance jejich práce. Spokojenost patří mezi důležité faktory při práci, poněvadž práce nespokojeného jedince se může negativně projevit na jeho přístupu i kvalitě odvedené práce. Valná většina vybraných odborných zaměstnanců se domnívá, že je jejich práce spíše uspokojuje. **Šestá hypotéza** se zaměřila na subjektivní názory týkající se finančního ohodnocení. Předpokládala jsem, že se odborní zaměstnanci budou vzhledem k náročnosti své práce cítit finančně nedocenění než ostatní zaměstnanci, tento předpoklad byl valnou většinou potvrzen. **Poslední hypotéza** se zabývala otázkou, zda považují odborní zaměstnanci svou práci za smysluplnou. Výsledky šetření prokázaly neobyčejnou shodu u všech odborných zaměstnanců tzn. všichni vybraní odborní zaměstnanci se domnívají, že má jejich práce smysl.

První hypotéza stanovená u mladistvých odsouzených se vztahovala k názoru, zda považují tito jedinci vzdělání za přínosné v jejich životě po ukončení výkonu trestu odnětí svobody. I přes skutečnost, že si nadpoloviční většina dokončovala v průběhu uvěznění další vzdělání, odpověděla převážná většina mladistvých odsouzených, že považují vzdělání za důležitý faktor při uplatnění se na trhu práce v civilním životě. **Druhá hypotéza** zjišťovala názor, zda vzdělávací aktivity, jež absolvují mladiství odsouzení v průběhu výkonu trestu odnětí svobody budou mít vliv na trávení volného času po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Předpokládala jsem, že uvedené aktivity by měly napomoci k utvoření nové struktury trávení volného času. Následné zjištění bylo překvapující, poněvadž podstatná většina mladistvých odsouzených odpověděla, že absolvované aktivity nebudou mít žádný vliv na jejich trávení volného času na svobodě.

Rozdíl v názorech u obou skupin respondentů na vliv výchovně vzdělávací činnosti realizované v průběhu výkonu trestu odnětí svobody na uspořádání života mladistvých odsouzených po propuštění na svobodu spočívá v polaritě jejich názorů tzn. převážná část vybraných odborných zaměstnanců se domnívá, že lze prostřednictvím odborného zacházení uspět u některých odsouzených v oblasti snížení recidivy a převážná většina mladistvých odsouzených se domnívá, že výchovně vzdělávací aktivity nebudou mít žádný vliv na trávení

volného času na svobodě čili uspořádání jejich nekorektního chování v souladu se společenskou normou.

8 DISKUZE K ZÁVĚRU ŠETŘENÍ

Na základě poznatků zjištěných šetřením a především ověřováním jednotlivých hypotéz jsem došla k závěru, že u mladistvých odsouzených zejména u recidivistů se zpravidla jedná o účelové jednání. Na základě opakovaného pobytu v penitenciárním prostředí jsou si vědomi, že aktivním přístupem spočívajícím v zapojení do různých aktivit programu zacházení mají větší šanci obdržet kladné hodnocení, jež má vliv na získání podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Uvedené poznatky se potvrdily zjištěními z provedených rozhovorů, kde jsem mimo vztahu ke vzdělání mapovala problémy ve školní docházce, faktory, jež znemožnily uplatnění dosaženého vzdělání včetně vlivu absolvovaných výchovně vzdělávacích aktivit, jež se měly projevit ve změně k postojům uspořádání volného času života na svobodě. Předpokládala jsem, že cílenou výchovně vzdělávací činností ve výkonu trestu odnětí svobody dojde u některých mladistvých odsouzených k úpravě jejich přístupu k dosavadnímu způsobu života. Zjištěné výsledky však prokázaly pravý opak, poněvadž do penitenciárního procesu vstupuje celá řada faktorů limitujících úspěšnost celého procesu. Za nejvýznamnější vnější faktory by se daly označit stávající podmínky věznic, jimiž jsou nedostatečné ubytovací prostory v důsledku neúměrného nárůstu vězněných osob ve výkonu trestu odnětí svobody, absence finančních prostředků a nedostatek odborných zaměstnanců. Vnitřní faktory vztahující se k mladistvým odsouzeným lze považovat jejich poruchy osobnosti, poruchy chování a prostředí z něhož pocházejí. Šetřením bylo zjištěno, že převážná většina mladistvých odsouzených má dokončené pouze základní vzdělání, přičemž nejčastěji vyskytujícím se problémem v rámci jejich povinné školní docházky bylo záškoláctví, v jehož průběhu páchali trestnou činnost, jejichž příčina byla různá (zahnání nudy, braní drog, apod.). Účast na aktivitách programu zacházení se tak nepromítá výrazným způsobem do úpravy jejich kriminálních vzorců chování, což dokazuje negativní názor převážné většiny ať ve vztahu k novému způsobu trávení volného času po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody či přemítáním nad otázkou úhrady finančních nákladů za pobyt ve vězení. U vybraných odborných zaměstnanců bylo zjištěno, že hlavní překážkou efektivní výchovně vzdělávací činnosti se jeví administrativní náročnost a materiálně technické podmínky dané věznicí. Ve vztahu k účinnosti aplikovaných metod a forem zacházení na míru recidivy u mladistvých odsouzených vyjádřila pouhá větší polovina respondentů pozitivní názor.

Platnost zjištěných tvrzení však nelze zobecnit vzhledem k nízkému počtu respondentů participujících na tomto šetření, což lze považovat za stěžejní problém. Dalším aspektem byla

i úzce zaměřená baterie otázek u obou skupin respondentů. U mladistvých odsouzených měly stanovené otázky více zohledňovat etiologii vzniku poruch chování, jejich prostředí a hledání konkrétní příčiny páchaní trestné činnosti, jejíž poznatek by mohl vést k tvorbě úspěšného cíleného výchovného programu u daného mladistvého. U vybraných odborných zaměstnanců se otázky měly týkat nejen popisu konkrétních překážek, ale i podnětů na modifikaci stávajících programů zacházení. Uvedené nedostatky byly částečně u mladistvých odsouzených vykompenzovány obsahovou analýzou osobní spisové dokumentace, u vybraných odborných zaměstnanců ve vztahu k překážkám výchovné činnosti, otázkou s možností volné výpovědi zaměřené na uvedení optimální řešení k odstranění překážek.

Ve vztahu k metodám se měly provést pro komparaci výsledků šetření oba dva typy exploračních metod, dotazník a rozhovor u obou skupin respondentů. Vzhledem k bezpečnostním hlediskům daných věznic a stávajícímu stavu, kdy nedostatek odborných zaměstnanců zapříčinil, že vykonávají zpravidla svou odbornou činnost zároveň na jiných odděleních než u mladistvých odsouzených jsem z hlediska časové náročnosti zvolila u této skupiny respondentů dotazníkové šetření. Nevýhody jednotlivých otázek dotazníku jsem se snažila eliminovat definováním konkrétních otázek, jež měly zahrnout možné alternativy odpovědí. U mladistvých odsouzených měla obsahová analýza osobní spisové dokumentace včetně osobních karet nahradit nedostatky úzce zaměřeného rozhovoru. Domnívám se, že aplikace uvedených metod u obou typů respondentů a jejich počet byl vzhledem k účelu této diplomové práce dostačující.

Zjištěné výsledky a poznatky šetření však otevírají další podněty ke zkoumání, jimiž by bylo třeba se zabývat ve větším rozsahu, tak aby bylo možné tvrzení a závěry plynoucí z hypotéz obecně uplatnit. Z tohoto důvodu vyvstává otázka, zda provést u skupiny mladistvých odsouzených dlouhodobě zaměřený experimentální výzkum na změnu výchovně vzdělávacího systému či zkoumat jiné známé závislé proměnné a hledat jejich nezávislé proměnné, které je ovlivňují, což znamená přesně zformulovat výzkumný problém a vymezit funkční model výzkumného pole, jehož úkolem je „*zjednodušení složité reality a soustředění pozornosti na klíčové proměnné i vzájemné vztahy mezi nimi*“.³¹ Na základě toho rozhodnutí, se buď posléze zaměřit na experimentální výzkum nebo na „ex post facto výzkum, který se od experimentálního liší tím, že nemá možnost manipulovat s nezávisle proměnnými a pouze jejich existenci konstatuje“³², v této souvislosti stanovit optimální techniky.

³¹ PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha : Karolinum, 1998, s 41.
ISBN 80-7184-569-8.

³² Tamtéž, s.70.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá problematikou výchovně pedagogické práce s mladistvými vězněnými osobami, umístěných ve výkonu trestu odnětí svobody. Cílem bylo poukázat na specifika této problematiky v širších souvislostech, což znamená postihnout nejen zákonem stanovené povinnosti, ale i prostředí a jeho případné faktory, které mohou omezovat efektivitu výchovného procesu v průběhu uvěznění. V této souvislosti se práce zaměřila na dvě skupiny osob, které jsou součástí penitenciárního procesu. První tvoří vybraní odborní zaměstnanci vykonávající výchovně vzdělávací činnost s mladistvými odsouzenými, druhou reprezentují evidentně samotní mladiství odsouzení.

Odborné zacházení s vězněnými osobami ve výkonu trestu odnětí svobody má svá specifika. Z tohoto důvodu se první kapitola této práce věnuje aplikované pedagogické disciplíně specifické pro tuto oblast, která se nazývá penitenciární pedagogika, jež svými formami, metodami a postupy přispívá k naplňování výchovné funkce trestu odnětí svobody.

Výchovná funkce respektive činnost souvisí s úpravou negativních vzorců chování a osvojením si sociálních dovedností a návyků, jež by měly být v souladu se společenskými normami. Uvedenou činnost realizovanou v etopedickém zařízení, v tomto případě vězení lze označit jako převýchovný proces, který je nedílnou součástí pobytu ve vězení. Důležitost tohoto aspektu konkrétně metody a znaky jsou zohledněny ve druhé kapitole.

Penitenciární oblast je oblastí, v níž dochází k realizaci a výkonu trestně právních usnesení čili aplikaci stávající zákonných norem a vyhlášek s tím souvisejících, jedná se tedy o rozsáhlou problematiku. Vybrané normy včetně praktických překážek upravující oblast mladistvých vězněných osob jsou definovány ve třetí kapitole.

Jak již bylo řečeno výkon trestu odnětí má svá specifika, jež zohledňuje čtvrtá kapitola, která se zabývá především dvěma nejčastěji se vyskytujícími jevy ve vězení, prizonizací jako adaptační technikou na vězeňské prostředí a tzv. druhým životem odsouzených, jež je nedílnou součástí tohoto života a zpravidla se projevuje anomálním chováním, jehož charakteristiky jsou součástí popisovaného jevu.

Úprava, případná korekce nežádoucího chování se v penitenciárním prostředí realizuje prostřednictvím dílčích aktivit programu zacházení. Jejich zákonné členění, způsob zpracování, jež spočívá v penitenciární diagnostice, hodnocení a funkci jsou popsány v páté kapitole.

Šestá kapitola řeší podrobněji tvorbou specifických programů zacházení pro mladistvé vězněné osoby, zároveň se zabývá negativním trendem nárůstu počtu mladistvých osob ve výkonu trestu odnětí svobody včetně komplikací s tím spojených, dále uvádí konkrétní příklad aplikovaného programu zaměřeného na snižování násilí mezi mladistvými odsouzenými, jež vznikl v důsledku zhoršujícího se stavu chování u této skupiny vězněných osob.

Sedmá kapitola tvoří praktickou část diplomové práce, jejíž obsah zohledňuje cíl spočívající ve zjištění konkrétních překážek u vybraných odborných zaměstnanců, které mohou omezovat realizaci výchovně vzdělávací činnosti v průběhu uvěznění, dále se zaměřuje na vliv výchovně vzdělávacích aktivit u mladistvých odsouzených a případné rozdíly ve vnímání uvedeného vlivu obou zúčastněných stran (mladiství odsouzení, vybraní odborní zaměstnanci). Vzhledem k existenci dvou skupin respondentů (vybraní odborní zaměstnanci, mladiství odsouzení) byly stanoveny dva druhy hypotéz pro každou skupinu respondentů zvlášť. Závěry šetření potvrdily skutečnost, že jedním z mnoha zásadních faktorů ovlivňující efektivní činnost vybraných odborných zaměstnanců je administrativní zátěž a materiálně technické podmínky věznic. U mladistvých odsouzených lze za stěžejní, avšak alarmující považovat zjištění, že převážná většina se domnívá, že výchovně vzdělávací aktivity realizované v průběhu výkonu trestu odnětí svobody nebudou mít žádný vliv na jejich dalším životě na svobodě. Zjištěné poznatky lze využít jako podklad pro přípravu či zefektivnění stávajících preventivních a výchovných programů pro mladistvé odsouzené.

Poslední osmá kapitola je diskuzí nad závěry šetření potažmo nad jeho metodami a výsledky, které naznačily nový možný směr pro budoucí zkoumání v oblasti odborného zacházení s mladistvými odsouzenými.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

- ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana*. Praha: PA ČR, 1998. ISBN 80-85981-97-1.
- ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*, Praha: Sociálně právní institut, 1997.
- ČEPELÁK, J. *Penitenciární psychologie*. 1. vydání. Praha: VŠ SNB 1982.
- ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA F. *Forenzní psychologie: psychologie pro soudce, advokáty, státní zástupce, vyšetřovatele, kriminalisty*, Praha: Support, 1994.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7184-141-2.
- INCIARDI, J. K. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9.
- FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-772-9.
- FISCHER, S. *Prizonizace jako etopedický problém*. Praha: Pefa UK, disertační práce, 2003.
- HÁJEK, S. ET AL.: *Srovnávací penologická studie Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, Evropská vězeňská pravidla, Listiny základních práv a svobod a návrhu Řád výkonu trestu odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech ČR*. Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, Praha 1991.
- HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, České Budějovice: VŠERS, 2006. ISBN 80-86708-30-6.
- KOPP, P. A KOL. *Penitenciární psychológia*. 1. vydání. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 2004. ISBN 80-8054-326-7.
- KOZOŇ, A. *Špecifiká zaobchádzania s odsúdenými vo väzení*. 1. vydání. Personál Konsultant. Trnava, 2006. ISBN 80-969455-8-0.
- MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-002-5.
- MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7042-256-4.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN: 80-7178-226-2.
- MEZNÍK, J., a kol. *Základy penologie*. Brno: MU, 1995. ISBN 80-210-1248-X.
- NEDOROST, L. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: MU, 1996. ISBN 80-210-1114-9.
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6.
- NOVOTNÝ, O. *Kriminalita mládeže*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1968.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-569-8.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál. 2001. ISBN 80-71-78-579-2
- ŘEZNÍČEK, M. *Prevence sociálních deviací*. Praha: Ethum, 1995.
- SLOMEK, Z. *Speciální pedagogika – etopedie-sylabus*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JČ univerzity, 2006.

URBANOVÁ, M. *Osobnost odsouzeného a formování skupin ve výkonu trestu odnětí svobody*. In *Uplatňování skupinových metod vo výchově*, Bratislava: MSSSR, 1983.

URBANOVÁ, M., DOBEŠOVÁ, I. *Penitenciární problematika osobnosti odsouzeného*. In Suchý, O. a kol. *Osobnost pachatele*. Praha: VÚK, 1986.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2002. IBSN 80-7178-678-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pracovníky policie a vězeňské služby. II. díl*. 1. vydání. Liberec: TU, 2003. IBSN 80-7083-703-9.

VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 1998. IBSN: 80-85931-51-6.

Tištěné seriálové publikace

KADLEC, Petr. K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené ve VTOS. *Časopis České vězeňství*, 1995. č. 3, s. 8-9

MAŘÁDEK, V. Abnormální chování ve vězeňském prostředí. *Časopis České vězeňství*, 1995, roč. 1, s. 12 - 15.

Evropská vězeňská pravidla. *České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 1, příloha časopisu. ISSN 1213-9297.

Zákonné normy a interní předpisy

Usnesení vlády ČR ze dne 15 října 2007 č. 1150 ke Strategii prevence kriminality na léta 2008 až 2011, Ministerstvo vnitra, 2007.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 26/2006, kterým se stanoví úkoly občanských zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby České republiky při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 43/2006, o hlášení mimořádných událostí ve Vězeňské službě České republiky

Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu a hlavního kaplana č. 6/2007, kterým se stanovují evidenční a dokumentační náležitosti aktivit programů zacházení u odsouzených a preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů u obviněných a pravidla manipulace s dokumentací související s vězňnými osobami ve věznicích a vazebních věznicích a její zabezpečení.

Vězeňský informační systém

PŘÍLOHA

DOTAZNÍK

Vážená paní/pane,

jmenuji se Lenka Moravcová a jsem studentkou 2. ročníku navazujícího magisterského studia, obor Sociální pedagogika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Dotazník je zcela anonymní a veškeré údaje, které vyplníte, budou použity pouze pro účely výzkumné sondy mé diplomové práce.

Cílem tohoto dotazníku je zmapovat překážky výchovného procesu odborných zaměstnanců věznic, kteří se nacházejí v každodenním kontaktu s mladistvými odsouzenými a na základě zjištěných výsledků doporučit, v případě potřeby optimální řešení stávající situace.

Děkuji Vám za Váš čas, který věnujete vyplňování dotazníku.

1. **Pohlaví:** ☐ muž ☐ žena

2. **Věková kategorie:**

- ☐ do 25 let (včetně)
- ☐ 26 až 35
- ☐ 36 až 45
- ☐ 46 až 55
- ☐ 56 a více

3. **Nejvyšší dosažené vzdělání:**

- ☐ vyšší odborné
- ☐ vysokoškolské, bakalář
- ☐ úplné vysokoškolské (Mgr., Ing. včetně doktorandského studia)

4. **Nejvyšší dosažené vzdělání zahrnuje pedagogickou oblast**

- ☐ ANO
- ☐ NE → Mám tedy pedagogické minimum? ☐ ANO
☐ NE

5. **Vysokoškolské vzdělání (Bc., Ing., Mgr.) jsem si doplnil/a v průběhu zaměstnání ve věznici.**

- ☐ ANO
- ☐ NE

6. Délka praxe ve vězeňství

- ☐ do 1 roku
- ☐ 1 rok až 3 roky
- ☐ 4 až 7 let
- ☐ 8 až 10 let
- ☐ 11 až 20 let
- ☐ 21 let a více

7. Jakou funkci ve věznici zastáváte?

- ☐ sociální pracovník
- ☐ speciální pedagog
- ☐ pedagog volného času
- ☐ vychovatel
- ☐ vychovatel - terapeut

8. Existují překážky ve výchovném procesu, které Vám brání vykonávat svou práci efektivně?

- ☐ NE
- ☐ ANO → prosím, vyjmenujte konkrétní překážky

.....

.....

9. Pokud byste měl/a potřebnou pravomoc, jaké optimální řešení byste navrhoval/a k odstranění překážek ve výchovném procesu?

.....

.....

.....

.....

10. Domníváte se, že máte dostatek časového prostoru na zacházení s odsouzenými?

- ☐ ANO
- ☐ NE

11. Co Vám zabírá v průběhu řádné pracovní doby nejvíce času?

.....

.....

.....

12. Domníváte se, že lze za současné situace ve vězeňství převychovat

- ☐ všechny odsouzené
- ☐ většinu odsouzených
- ☐ menší část odsouzených
- ☐ pouze některé odsouzené
- ☐ žádného odsouzeného

13. Domníváte se, že reedukace vede k nižší recidivě?

- ☐ ANO
- ☐ NE

14. Domníváte se, že realizace aktivit programu zacházení má vliv na reedukaci?

- ☐ ANO
- ☐ NE
- ☐ NEVÍM

15. Domníváte se, že materiální a technické podmínky pro zacházení s odsouzenými jsou ve Vaší věznici

- ☐ nadprůměrné
- ☐ průměrné
- ☐ podprůměrné
- ☐ zcela nedostačující

16. Můžete říci, že Vás Vaše práce

- ☐ uspokojuje
- ☐ spíše uspokojuje
- ☐ nevím
- ☐ spíše neuspokojuje
- ☐ vůbec neuspokojuje

17. Máte ve své práci možnost realizovat určité inovativní postupy v rámci reedukace (např. etopedické)?

- ☐ NE
- ☐ ANO → vypište, prosím konkrétní příklady

.....
.....

18. Domníváte se, že je Vaše práce dostatečně finančně ohodnocena?

- ☐ ANO
- ☐ NE

19. Máte pocit, že Vaše práce

☐ má smysl

☐ nemá smysl

Dotazník byl pro účely diplomové práce distribuován odborným zaměstnancům, kteří ve věznicích zastávají funkci sociálního pracovníka, speciálního pedagoga, pedagoga volného času, vychovatele a vychovatele – terapeuta.

Jednalo se o baterii otázek identifikačních, kontrolních a uzavřených. Necelou 1/3 otázek tvořil inventář, oznamovací věta (tvrzení), s níž měli respondenti možnost souhlasit či nesouhlasit.

Výpovědi na stanovené otázky měly zajistit nejen názory a postoje týkající se konkrétních překážek výchovně pedagogické činnosti realizované s mladými odsouzenými, ale i subjektivní názory na převýchovný proces, smysluplnost a uspokojení z vykonané práce včetně finančního ohodnocení a odpovídající kvalifikaci.

SOUHLAS K PŮJČOVÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do příloženého seznamu.

V Praze dne. 24. 07. 2009

Podpis

[illegible]